

ORIENTAL INSTITUTE

Tilak Road, Opp. Sayajigunj Tower
BARODA - 390 002,

CENTRAL LIBRARY, BARODA. ORIENTAL INSTITUTE

SANSKRIT SECTION.

Tilak Road, Opp. Sayajigunj Tower,
BARODA - 390 002,

Acc. No. 11580 Subject वल्गु शिखर
Name संज्ञादा शिखर
Author द्विबेदिभट्ट.
Age 1610 D.C. सं. Extent 114 1/1000
Language १ Script २

केचित्कल्याः सात्विकाः केचिदानसाः केचित्तामसाः सात्विकेषु विसोः सृष्टिर्भवति गन्तव्येषु ब्रह्मणाः
 सृष्टिः रुद्रात्तामसेषु कदाचिद्भगवत्याः रवेः पुणोषेवमनेकधट्टपते तत्रासौविरोधः तत्रे
 तवाराहकल्याण्ये ब्रह्मणो दिवसेषु रामन्वेतराण्यतीतानि स्वायेभुवः १ स्वारेचिषः २ तमः ३
 तामसः ४ रवेतः ५ चाक्षुषः ६ अतीताः षडेते मनवः वैवस्वतो वर्तमानः सप्तमः अथ भविष्याः
 सावर्णिः ७ दक्षसावर्णिः ८ ब्रह्मसावर्णिः ९ धर्मसावर्णिः १० रुद्रसावर्णिः ११ देवसाव
 र्णिः १२ इंद्रसावर्णिश्चतुर्दश १४ तपः सत्यं दयादानमिति चतः पाठर्मः कृतयुगेव भूव त्रेतायो वि
 पात् हापरे द्विपात् कलाः वेकयात् ब्रह्मक्षत्रियवैश्यशूद्रा इति वर्णाः ब्रह्मचारिग्रहस्पवानप्र
 ऽस्य यत इति श्रामाः पञ्चानित्यनैमित्तिककाम्यादिभेदेन धर्मावेदेनोक्तः अनुयुगमन्वेतरं भ

गवदवतारो भवति प्रतिमन्वेतरं एषः सिंहाः सत्यतपयश्च इंद्रानुयायिनो देवाश्च मनुपुत्राश्च राजानः
 वेदादिणां प्रवर्तकाः ऋषयः विलोकीणां स्तारश्चेंद्राः अथर्मिचातको भगवदवतारः दंडनीत्या
 धर्मपालकारानः अनुमन्वेतरं प्रति हापरे एकसप्रतिवेदव्यासा भवन्ति अस्मिन् स्ये तवाराहकल्पे
 वैवस्वतमन्वेतरेऽरे अष्टाविंशतिमेहापरे परासरात्मनः सत्यवतीनेदनः कृष्णद्वैपायनो बभूव
 येन वेदाव्यस्ताः कृते च वेदांशशास्त्रं महाभारतं च श्रीभागवतं च तस्मात् वेदव्यासमतमाश्रित्य
 हापरेतः दृष्टानीतनाश्रयि धर्मार्थकाममोक्षाहरिभक्तिरिति पुरुषार्थपंचके प्रवर्तयन्ति कृतादिहा
 परांतं धर्मार्थकाममोक्षाणो प्रवृत्तिः कलौ हरिभक्तिरेव पुरुषार्थः धर्मश्चैकपात् कृते त्रेतायो अ
 न्येषाम् ऋषीणां मतमाश्रित्य धर्मादयश्चासन् अन्येषामवताराणां मस्य कल्पे परसिंह रामादीनां भा

क्लिः कलौ क्लमस्य भक्तिरेव वेदव्यासस्याभीष्टदेवतत्वात् कलौ देवो महेश्वरः कलौ चंडिविनायकौ क
 लौरामेति कीर्तन इति पुराणादिषु यदृश्यते तस्य परेनायं कलिः अन्येते कलयः भूताः भविष्याः
 ४ श्वेतवागह कल्पवैद्य स्वतमन्तरेष्टा विंशतिमेकलि विषयं ब्रह्मांडपुराणोक्तं इष्टव्यं कलौ दशस
 हस्रेण विसृज्यति मेदिनी तदर्थं जाह्नवीतोयंतथैर्देवताः १ कृतादिहापरोते ये वेदोक्ता
 वर्णाश्रमेतरथर्मपरावभूवुः तेषां धर्मस्त्रिधा फलेभिन्नः ये स्वधर्मदोषधारः स्वर्गाय मिलाधि
 णः कलेरादितन समाप्तिपर्यन्ते स्वर्गसखं भोक्ष्येति ये मुमुक्षवस्ते निःकाम स्वधर्मतो वैराग्यपूर्वक
 ज्ञानयोगेन सांख्यवेदोत योगशास्त्रवैश्वशौवोक्तमार्गीणानाद्या विधे मोक्षप्राप्ताः ये त्वेतकलेर्गुण
 ताः कलेराद्य सदसवर्षमध्ये वतारमिच्छेति यथा क्लं श्रीभागवते एकादशांके ये कालं संभोजयंसा ४

र्यागुणज्ञाः सारभागिनः यत्र संकीर्तने नैव सर्वः स्वार्थो भिलभ्यते कृते पद्याय तो विसंवेता यो यजतो
 मवैः द्यापरे पविचर्या यो कलौ तद्विकीर्तनात् कलेर्दोषनिधेरा जन्त्रस्त्रियो को महान् गुणः कीर्त
 नादेव क्लमस्य मुक्तवेधः परंब्रजेत् १ तत्रैव कृतादिषु प्रजायान्न कला विच्छेति संभवे कलौ खलु भ
 विच्छेति नागयणपगयणाः क्वचिन्महाराज इविदेषु च भूरिषाः ताम्रपणानदी यत्र कृतमाला
 पयस्विनी कावेरी च महापुण्या प्रतीची च महानदी येपि वेति न लेता सांमनुजामनुजे श्वर प्रा
 योभः क्लमगवति वासुदेवे मलाशयाः वेदोक्तयत्त भागभुजो दवाः ब्रह्मरुद्रशक्तिगणपतिवा
 स्वादित्यसाय विष्णु देवाद्यो ब्रह्मांडपुराणोक्त काले पावनिष्ठं त्रि कलौ गंगा चोक्तल देषो सिंधुती
 री पुरुषोत्तमत्तरे श्रीनगराथ रूपेण विसृज्यता वल्काले कलौ वैश्रवाश्रवतंति श्रीकृष्णादस्य

ORIENTAL INSTITUTE
 Tilak Road, Opp. Sayajiganj Towers
 BARODA - 390 002.

देवताभक्त्यनरकलौसिद्धिर्न भवति शून्यमंदिरप्राचुराकवत् यर्मस्यसिद्धिस्तदृशी न भवति यर्मस्य
केपादत्वात् तस्माद्यथोक्तं श्रीवलभैः सर्वमास्तेषु नष्टेषु कलौ च विलथर्माणि पषेडप्रचुरे लोके क
सपवगतिर्मम जनैकपालकाम्नेच्छलौकिकाटयो बहवः पाषेडावेदमार्गादृदिः कलौ भवेति नि
रपदाः यथोक्तं विसुपुराणे यर्मोतरे कृतादिद्वापरांतं च नमभाजो हिनेतवः भवेति नमभा
जस्तेयावत्कालं कलिर्घनेत् भवेति ये कलौ जीवास्ते वै निरयगामिनः कृतादिद्वापरांतं वै काले
नास्यत्र संशयः ३ केलैरादौ दशसहस्रवर्षमध्ये वतीर्णास्त्रिधा जेतवो भवेति कर्मणामनसा वा
चा श्रीकृष्णे हि भजेतिये संप्रदायिगुरोर्वाक्यात्ते विसोर्न कलेर्नराः इति स्कंदपुराणात् वेदोक्तं
र्महीनत्वात् सर्वे निरयगामिनः अनाश्रित्य हरिं जीवाः कलौ पाषेडसंकुले केचिद्विस्माः पदं योति

ति यर्मस्यैकपदाप्रयेण स्वर्गं बहूनां मध्ये कोपियास्यति अन्ये सर्वेपि निरयगामिनः इति त्रैविध्यमु
क्तं यथोक्तं ब्रह्मवैवर्ते पवाकारः कलिर्नेयः कालरूपेण केवले सपुच्छस्तययो ज्ञेयाः पुच्छेषु
ष्करतिः सतं श्रायं दशसहस्रेतयवरूपं प्रकीर्तितं तद्दृष्टुं पुच्छसंज्ञं स्यात्कलिकाले तनीरसंल
षाधिको लसत्सुद्यादावेते यवो भवेत् सत्वाधिको मथभीगे पुच्छे सागोशा वर्तितः एवमा
दिकलिर्दृष्टी यर्मराजो दिवेयतः गतः सकृत्सो यर्मस्य ग्लानिरासी कुमाततः पंचवर्षसहा
स्तांते एवमथं प्रकीर्तितं सथर्मो भगव इति स्तः कालेन वर्द्धते तलो वर्षाप्रतस्योते यवस्योते व
दंति हि तत्र भक्तिश्च यर्मश्च कुमादंते च निष्पति ८ पुष्करादीनि तीर्थानि गंगाद्याः सरितस्तथा स
प्रपुर्यश्च शैले द्वायगम्यामानुषैस्ततः ७ भविष्यति कलौ चोरेत्यायवर्षायुतात्परं रत्नोसितेषु

६
 स्यास्येति इडुष्टाश्चापदरूपतः ८ पवंशीमत्रपयुधिष्ठिरराज्यसमयात् दर्शसहस्रवर्षपर्यन्तकलौभा
 गवता भवेतीति सिद्धे ननु वर्णाश्रमोक्तनित्यनैमित्तिकविधानस्यैकलौभागवतानां तदकरणे प्र
 त्यवायेन स्यात्वा भविष्यति न स्यादिति श्रीभागवते एकादशास्कंधे कलिविषये वाक्यानि देव
 धिभूतात्सराणां च किं करोन विद्यते नायमराणी च राजन् सर्वात्मनायः शरणं शरणं गतो मुकुंदे
 परिहृत्य कृत्ये १ तत्रैवातावत कर्माणि कुर्वीत न निर्विद्येत यावता ॥ मत्कथा श्रवणादौ वा श्रद्धा
 यावत्त जायते २ पुनश्च ज्ञाननिष्ठो विरक्तो वा मद्भक्तो वा न पेक्षकः सलिंगानां प्रमान्त्यत्काचरे
 दविधिगोचरः ३ बुद्धिपूर्वनिषिद्धाचरणेनैवाचरेति भागवताः परंतु ईश्वरे लुप्यानिषिद्धाच
 णे ईश्वरशरणं गतानां ईश्वरगृहप्रत्यवाये निवारयति यथोक्तं भगवद्गीतासु ईश्वरः सर्वभूता

नो हृदयोर्न तिष्ठति भ्रामयन् सर्वभूतानियं ॥ ३ ॥ आरूढानि मायया तमेव शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत
 तस्य सादात्परो षोडश्याने प्राप्स्ये सिंहासने मतो न्यमीश्वरे ज्ञास्यतीति मत्वा पुनर्भगवतोक्तं मत्स
 नाभवमद्भक्तो मया जीर्मानमस्करु मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोसि मे सर्वधर्मान्परित्यज्य
 मामेकं शरणं व्रज श्रद्धेत्सो सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुच १ तत्रैव च अपि चेत्सुडगाचारो भ
 जते मामनन्यभाक् साधुरेव समंततः सम्पश्य च सितोद्दिशः १ पुनरेकादशास्कंधे स्वपादसू
 लं भजतः प्रयस्यत्यक्ताम्यभावस्य हरिः परेषाः विकर्मयश्चात्पतितं कथं विदुनोति सर्वहृदिसंनि
 विष्टः १ तत्रैव च यदि कुर्यात्प्रमादेन योगी कर्मविगर्हिते योगेनैतद्देहे देहो नान्यथ त्वं कदाचन
 योगास्वयः ज्ञानकर्मभक्त्याख्याः अन्यत्पले प्रायश्चितादि इति श्रीसंप्रदायप्रदीपे श्रीविष्णुस्वामि

सपात्रे बिल्वमंगलवर्ते श्रीवल्लभदीपशिवे तन्मार्गपथिकजनतमो निवृत्तौ प्रथमं प्रकरणं १ उक्तं
 च उत्पन्नादा विदेभक्तिर्वृद्धिकर्णादके गता क्वचित् क्वचिन्महागृहे गृहे प्रलये गता १ युधि
 द्विराज्यसमयात् किंचित् लोकातेऽविडेषु कश्चिदाजावभूव येन धर्मणा खिले भारते वर्षे
 वैशीकृते तस्मिन् सः सकलभारथो वैयः सचिवो ब्राह्मणो बभूव तस्य ब्राह्मणस्यात्मजः श्री
 विस्वस्वाम्यासीत् सच श्रीशुकवागम्यताञ्चोदोः श्रीगोपीजनवल्लभस्योपायव योयदेशः
 सत्तंभनेदिति शास्त्रात् साः क्षात्ररूपेण कामश्च वेदार्थविषया चतुर्षुः बुद्ध्या च हृदया
 तिः यनवाच्यथा यनदः भोगवान्यथा पुरंदरः किमधिकं वेदोपवेदेति हासपुराणे
 पपुराणस्य पुरं सुनिवेदो गसो अवेदो तयोगयी सोसावै सवशो वतेऽदि वेता यथाह स

द्वैपायनः साहित्यवाण्यायनादिषु च यथोक्तं पात्रे यदा भागवती रूहिः क्षितौ भवति वैतदा श्रेणे
 न भगवान् विस्वः स्वात्मानं रजति स्वयं तमाश्रित्य जनाः सर्वे भक्तिभाजो भवन्ति हि मेही सन्ने भव
 लीवदायदाश्रित्य भ्रमेति च चत्वारस्ते कलौ भाव्याः संप्रदायप्रवर्तकाः भविष्यंति प्रसिद्धास्ते
 सुत्काले पुरुषोत्तमात् १ तस्य श्रीविस्वस्वामिनः कदाचिन्मनसि विचारः समजनि कथमहं
 पितरधिको गुणो भवेयं राजसेवया भविष्यामि संप्रति भूमंडले यद्दृशोऽस्मिन् हि शाराजास्ति तादृ
 शो न्योनास्ति सचिवेषु राज्ञः सममपिता नुग्रहपात्रे यथास्ति तादृशः सचिवो न्योनास्ति अतः
 सर्वायेषु देकोपि मरणः तर्हि राजराजो यनदेः सेवः स्यात् सोपीदाचयायी तर्हि रूद्रः रूद्रो
 पिरुदाचवतः अन्येपियमानि वरुणादियः तर्हि रूद्रः सेवः तस्यापि पितृत्वे मान्यत्वे ब्रह्मा

क्लितमब्रवीन्महादेवोसीतिः तर्हि ब्रह्मैवैश्वरः सेव्यश्च ब्रह्मापि श्रीनारायणनाभिपद्मलक्ष्णः ॥ ३ ॥
 ॥ ३ ॥ ॥ ३ ॥ जन्ताप्युतेतर्हि नारायणपवसर्वेश्वरेश्वर इति सिद्धं सोपिमत्स्यायवता रैरवतीर्यात्मानं मन्या
 मान इव जपन् यजन् भजन् ध्यायन् श्रूयते च पुराणेषु परतेत्र इव अतः सर्वतोधिको देके सर्वेश्वरे
 श्वरमाराध्य भविष्यामीति निश्चयेन जगाम पुनः पुनश्च विचारवान् अभूत् वेदमूलशास्त्रेषु गरी
 यो सो वेदाः वेदेषु निषदः उपनिषत्सु बृहदारण्यके माध्यंदिनीयाशाखात् सर्वासाधारणास्त
 तेः अतो यनुर्वेदस्योपनिषदियः सर्वेश्वर इत्युक्तः समे प्रभुः सेव्यश्च सवाग्रयमात्मा सर्वस्ववर्णी
 सर्वस्मेशानः सर्वस्याधिपतिः सर्वमिदं प्रणास्ति यदिदं किंचन साधु कर्मणा भूयात्त्रोवाकनीया
 नेष भूताधिपतिरेष लोके श्वर एषः लोकपालः ॥ समे त्रविधरणेषो लोकानामसेभेदाय इति सत्य

का संसर्गै ल्यसे कल्पे सर्वज्ञे सर्वप्रचित्ताने तथा क्लिभक्तवत्सले कृतकं नगदीश्वरं सर्वाग्रपुपनिषदो
 श्वरं ब्रह्मेति परंततस्य नामरूपादिनत्तायते कथ्यते भजामीत्यसुह्यते राजसेवामहाराजो
 पचारैरेव भवति अत्रोपनिषदुक्ते सर्वेश्वरे नामरूपाभावे का भक्तिः कीर्त्तिश्च भवतनामयथा
 महायज्ञसेवकैर्महाराजोपचारविधिना महाराजः सेव्यते तथाऽदृष्टरूपमपि नगदीश्वरं यदि
 च विष्णामि सर्वज्ञो भक्तवत्सलः कृपालुः श्रुतौपदितः अतो दर्शयिष्यति स्वरूपं हृदि इति नि
 श्चित्य भजनाभे कृतवान् मत्स्यामिनो र्यग्रहारागतो ब्रह्मासनशय्यासिंहासनच्छत्रचामरपा
 उकाचंदनकर्पूरकस्तुरीसुगंधागुरुजलपानपात्रभोजनपात्रभूपदीपनीराजनशयनभोजन
 विहारऽसभास्थानरथनरवाहनाश्वगजजवनिकावितानक्रीडोपस्करादिसर्वऽमिति चकार

५

श्रुणोदयादारभ्यक्रमेण महागजसेवकन्यायेन प्रतिबोधदेतयवनकेशमार्जनादिमहाभोगपर्या
ते अनुदिने चकार परभगवान् नरह्लातिश्रुतीभोजनादौ पश्चात्तापे चकार पश्चादिति निश्चि
तवान् अहोयावत्सकृतो सेवो सात्ता इत्थानह्लातिताय दहेन भोक्ष्ये न पयः पाः स्यामि अनुदिने
भगवदर्पे यज्ञेन नादिकल्पिते भगवता नरह्लाते जलोपाये तन्निपतिस्म एवेषु दिनाम्यतीतानि
कृते आस्थिषु भनेषु प्राणत्यागः त्रेतायोमोसापगमे द्वापरे रुधिरक्षये कलौ अत्रायभावे एव
कलिकले वरत्यातस्तत्सु शरीरे ग्लानिमवाप ततः स्वगतमिदमाहाश्रुतिवाक्यप्रामा
ण्येन ईश्वरोत्स्येव सर्वज्ञः कृपालुः पवितः कथं मतकृतो सेवो नरह्लातिताते कोपिमपिमयिशा
रीरदोषो वर्जते अतः परंतेषो नापि दिनमेको सेवो करोपि यदि भगवान् नरह्लातितातदानि प्रवेशं

५

करोमिरतिनिश्चित्य सप्रमेदिवसे भजने कर्तुं मारुते यथास्थाने सेवासाधनानि स्याप्य कपाटे पिथय
वह्निस्थितः ततो गृह्णाते भगवाना विर्वभूवसे कजनेन सह शृंगारस्थाने शृंगारसाधनाभिस्वीकृ
तानि ततो भोजनस्थाने भोजने कृत्याते सयनस्थाने पायनमपिकृतं वह्निस्थितेन विस्रस्वामिना
ज्ञाते द्वारमुद्गाद्यगृह्णातेः समागते भगवते ददर्श सते वयसिकौ सविद्धिभुजं पीतवाससं नवी
ननीरदृश्यामेपद्यगर्भारुणोत्तणं रुचिरोष्ठबुके न्यस्तवेनुवादनतत्परः शिखिपुच्छावतंसेन
शोभितं च नमालया द्वारके कनकेयूरमुदिकाभिरलंकृतं सुंदरं निम्ननाभिं च हेममेखलश्रायु
ते स्फुरच्चपरदेकारं वीरश्रीरसिके मुदा कालीनायष्टशृंगारं रसमुर्त्तिमनोरमं पीतोन्नरीयसेवी
ते त्रिभंगललिताकृतिं गह्लं मेडलसंसर्गिलसत् कांचनकुंडले त्रैगुल्फाहणानखत्रातदिधी

१०
तिनिष्ठितं पाणिपादतलेपत्रं पत्रारुणतयाच्चितं मय्यदक्षिणतो देव्योतप्रकांचनसंनिभे वयोरु
पगुणोपैतेदृष्टावाचमुदाचिताः भगवान्सास्वदृष्ट्यात्वासंगुणजाने मयोपनिषदुक्तं सर्वेषु
रस्यार्थं यासेवाकल्पिता असौ निर्गुणा त्वया स्वीकृता सतकृत्यसेवा वैदिकतां विकमार्गेण ये
त्वा इदं विथरुपं भजेति नममतत्र सर्वेषु बुद्धिः अत्र संदेहतिराकरणे त्वयेव भवति संश
यं छिधि शास्त्रसामान्यात्माने प्रमाणीकुरु यश्चात्मा प्रणामामि श्रीभगवानुवाच सौम्यम
ज्ञेयं ईश्वरस्तव कोप्यस्मितेन तत्कृता सेवानग्रहीता मया चौरथर्मणग्रहीता चेत्सर्हिकथेन
रक्षिता अथापितं विज्ञापय यो मे देवं ददास्याति इति श्रुत्वा पुनर्भगवानाह देव सर्वात्मना त्वोपय
सौमि शास्त्रसमन्यास्वकीये माहात्म्यं कथय श्रीभगवानाह सौम्य सर्वे श्वरे श्वरो ह मस्मि तावदु

पनिषदसंमत्याशास्त्रकृत्सोयं सात्तात्ब्रह्मेति श्रुतेः तथा शर्वनेपनिषदि कृत्सो वै परसं देवो गोविदा
ऋस्यर्चिभेति श्रीगोपीजनवल्लभो भुवनानिदधे इति तत्रैव च अनेन देकमंनसो जवीयो नैतदेवा
श्राप्नुवन् एवमर्थात् तत्कृत्सपवपरो देवस्तथा त्नेन मेतत्ते भजेति श्रुतेः अन्यच्च कृषिर्भूवाचकः
शास्त्रेण सुनिर्हृतिवाचकः तयोरेकं परं ब्रह्म कृत्स इत्यविधीयते यथोक्तं बृहद्दामपुराणे उत्र
रस्यानेले भग्वादीनो प्रतिब्रह्मणो वाक्यानि षष्ठीवर्षत्यादिश्लोकाः पुनर्भगवता विसृष्टा
मिनं प्रत्युक्तं सौम्यसमसर्वेश्वरप्रतिपादकानि वाक्यानि वेदादिषु संति न वा विण्फस्वाम्याहा
संति वदवः शास्त्रब्रह्मणि निस्वाताः पंडिताः सगुणो मूर्तेदृशं लिं सूक्ष्मेतिनेति विहाय निराका
रं चिन्मंत्रे तपति शोति तैरेव सिचं प्रेतं तव लोक रूपादितेषां मते पूर्वपक्षे भविष्यति तदा वा युक्तेः

शास्त्रीयः तत्रिवारणायसौम्यतेषास्त्वार्यवदात्रोपरंतमायावादिनोसुराः सर्वशास्त्रदहमेव तेषा
 मसुराणामत्रपराशुखीकरणार्थं नद्धास्त्रमुदिच्छयैव प्रावर्तते ननु जगदवित्येते कथं सत्यस्वरूपा
 ११ सत्त्वो जातमनित्यं भवति ततो वादमानि जायते येने जातानि जीयेति यत्प्रवेत्यभिसंविशति तद्दृष्टे
 ति श्रुतेः कारणानुमेये कार्ये भवतीति न्यायः तस्मात्सत्यस्वरूपा जाते सत्यमेव परंतमात्माया
 मोहितमजयोसुरप्रकृतयोस्येजसजर्ष्वक्षपयति प्रपंचनित्यकरणो भगवद्भजनसाधनं फलं
 च नित्यं भवति तस्मिन् चित्त्येताते भक्तौ दृष्टा प्रहा भवति एतदर्थं रुवादिनो ब्रह्मवादिनः सर्व
 खल्विदं ब्रह्मेति श्रुति श्रुति प्रामान्यात् प्रपंचनित्यं मन्यंते यथा निष्ठो मे न स्वर्गकामो यजेता कर्म
 णा चित्रशुद्धिर्भवति चित्रं शुद्धात्मज्ञाने ज्ञाने नैवात्मप्राप्तेर्मांसा इति स्वर्गकाम इति मोक्षफलेदा ११

शितं तदोचनार्थं फलश्रुतिरिति नित्ये वा सिद्धो तं प्रपंचसत्यकरणे पितद्वत् एवं शास्त्रं भवत परंप्रा
 पंचो नित्य एव मायेत्यसुरा इति श्रुतेः श्रीभगवद्गीतासु आसुरं प्रकृतीनां लक्षणं असत्यमप्रति
 हंते जगदाह रतीश्वरं चतुर्भुजाया कारैर्मया देवा सुरविरोधेषु मया देवानां पक्षपातः कृतः अत
 शुभ्रभुजाया कारेषु असुराणां द्वेषः निगकारं प्रति हंते सोहं मस्मीति मन्यमानाः हिरण्यका
 शियुकं सवेतपोद्रकादयो मत्तो न्यो जगदीश्वरो नास्ति इति वदंति स्म असुरा विष्टा देवबाश्च ऋषा
 योपि सोहं मस्मीति वादीनि शास्त्राणां श्रितानि श्रुयं कृतयंतः अथ ये केः बलं देवी प्रकृतिगतास्तो
 दा सोहं मस्मीति मां भजेति यथोक्ते श्रीभगवद्गीतासु महात्मानस्तु मां पार्थ देवी प्रकृतिमाश्रिताः
 भनंत्यनन्यमनं सो जाता भूतादिमव्ययं १ यावदविया बुद्धस्तावजीवत्वं अविद्यानिवृत्तौ जीवो ब्र

१२
सैव भवति श्रुतो यावद्व्यस्त्याव जीवेश्वरयोर्भेदो मोक्षे जीवभावनित्वे एकमेवेति मायावादिमतं अनियो
प्रपेचो नित्यं ब्रह्मेति वसगुणब्रह्मोपासनया भक्त्यापि मुक्तिरेव पुरुषार्थः नित्यं लभ्यते भक्तिशास्त्र
मुक्तिसाधने मन्ते नैतत्सतमस्माकं ब्रह्मवादिनां जीवचेति वृत्तेऽपि ब्रह्माण्डरूपविभागेनोपाश्र
णीसेवकसेव्यतपोभेद एवमुक्त्वावपि अत्र द्वाविमास युजादतिः श्रवः प्रमाणे इति श्रुत्वा विष्णु
स्वाम्याह भगवन्निःसंशयो ह मस्मि त्वमेव सर्वेश्वरः पुनर्भगवानाह सौम्ययत्ननसीपि
तंतद्ब्रह्म विष्णुस्वाम्याह श्रुतिषु भक्तिशास्त्रेषु प्रपेचस्य मिथ्यात्वे वस्तुतो जीवेश्वरयोर्भेदत्वे
श्रुते तर्हि भगवानाह तत्सत्यं परं मिथ्येति पदं वैराग्यार्थं वस्तुतो जीवेश्वरयोर्भेदो कर्मोह
भयोदिनिवृत्तये पठिते तत्र को मोहः कः शोक एकत्वमनुपपन्न इति श्रुतेः अहमानेदमात्रक १२

रपादमुक्त्वोद्देशे गुणत्रयातीतोत्तरादसुतमः पुरुषोत्तम एवमद्रक्तमत्समामत्समथर्मा महेष्णा एव
नत जीवत्वेतेषु दृश्यमानभेदोप्यभेद एवसेव्यसेवकलीलया ह मेव सदावर्ते अथ मया यत्कार्ये
तद्ब्रह्म विष्णुस्वाम्याह देवश्रुते नैव स्वरूपेण सपरिवारस्त्वमत्रैव तिष्ठ यथा राजसेवकवत्त्वा
परिचरेयं श्रीभगवानाह संप्रतिकलिकालो वर्तते न देवतासत्त्वं तर्हि कथं मे देवोत्तमस्य
श्रुतो मत्प्रतिमाकारय अस्मिन्नेव पुरे विष्णु कर्मणाः शिल्पकर्ता असौ मां दृष्ट्वा मम रूपसमा
मत्प्रतिकृतिं करिष्यति विष्णुस्वाम्याह देव एवंचेतर्हि वैदिकनोविकोक्त देवालयप्रतिष्ठास
कलीकरणदौ कलिकाले देवाकालपात्रद्वयप्रदासंपदादिविधिः कथं पूर्णा भवति विष्णु
त्वे कथं विश्वासः पुनर्भगवानाह दृष्ट्वा मात्रामत्प्रतिः साक्षादहमेव मंतव्यः सेव्यश्च विष्णु

१३
 स्वाप्साह पवंकृते मन्त्रं अशास्त्रीयं पाषंडं वेदवाच्यं मन्यते महाराज पुनर्भगवानाह यथा मंत्रं न्यास
 प्रतिष्ठादौ कृते प्रतिमायो वेदब्राह्मणवचनेन देवतासात्रिधं करोति तथा केवलेन प्रेम्णा देवता
 सात्रिधं करोतीति वेदवाक्यानि संति सहोवाचयाः सवल्कास्तस्मादात्महिताय प्रेम्णा हि रिभा
 जेत् वचसातत्रामानि कीर्तयन् इति श्रुतेः न देवो विद्यते काष्ठेन मन्त्रचनचापमपि भावे हि वि
 यते देवतस्माद्भावो हि काष्ठे केवलेन हि भावेन गोष्णो गावः खगा मगाः इत्येकादशस्कंधे रु
 ष्टेन हिरण्यकशिपुना कास्तितश्चामीत्युक्ते प्रह्लादेन सर्वत्रास्तीत्युक्ते पुनर्हिरण्यकशिपुनाः
 कस्मान्त्तमेन दृश्यते इत्युक्ते हरिस्तं भातु प्राडु रासीत् तत्रको मंत्रः का प्रतिष्ठा किं सकलीकरा
 णे केवले भक्तिभाव एव केवले प्रेमभाव हीनानो वैदिकीतां त्रिकोक्तमार्गधिकारः मउक्तेयं १३

यं मार्गः श्रीभागवतोक्त एव अतः फलमार्गोयं निगमकल्पतरुर्गलितं फले श्रीभागवतमुच्यते
 अतोये मार्गो वैदिकपवनतुषाषंडः न अशास्त्रीयश्च इति श्रुत्वा विस्मयामि नासूत्रधरमाका
 रयित्वा साक्षाद्गवते दर्शयित्वा प्रतिकृतिः कारिता पुनर्भगवता विस्मयामि ने प्रत्युक्ते सौम्य
 भगवद्गीता श्रीभागवतं मे शास्त्रं अहमेव एक एव महाराजोपचारविधिना सेवा एव कर्मय
 स्वन्तं प्रदाया भूत्वा यथादा गोपीनुद्धवा दिवत्परिचरिष्यति मां प्रति मारूपमपि साक्षात्
 त्वात्कृतो सेवा पुनर्गृहीष्यामि यथा दशमस्कंधो श्रीभागवते गताधुनः प्रमेतत्र मज्जतो
 न्हनादिभिः नीचीवसित्वोरुचिरादिद्यस्वेगाथमेडितौ जनस्य पकृते प्रास्य स्वाह्वत्र सुपला
 तितौ सविष्यसुखपाय्यायोसखेसखेपरुञ्जने श्रीभागवतोक्तोयं सेवामार्गः वैदिकतां विवि

१६ धनज्ञानवेदांतसांख्ययागवर्णाश्रमधर्मदियोभागवतेदृष्टंने ते सर्वभक्तिसाधनान्येव उक्ते
र्गीयसीभक्ति गीताभागवतयोफलेतात्पर्ये च इत्युक्ता भगवामंतर्हि ज अथ विस्रस्वामी
भगवदुक्ते क्रमेणानुदितसेवां चकार तेन रूपयाशिष्यसंग्रहोपि कृतः येनानुग्रहीतास्ते
श्रीगोपीजनवल्लभंप्राप्ताः विस्रस्वाम्यथलोकसंग्रहोवर्णाश्रमधर्मरत्नार्थत्रिदंडीय
तीभूत्वा भगवद्भक्तिगतः इति श्रीसंप्रदायप्रदीपे श्रीविस्रस्वामिचरिते द्वितीयप्रकरणे
अथ विस्रस्वामीसंप्रदाये विल्वमंगलनामावभूव विल्वमंगलौहावभूतो उक्तलदेशा
द्वितीयश्च यस्याहोत्रसनज्ञाकसंख्याकंस्तोत्रश्रूयते एकः काण्यो एकौडाविडे च द्वावि
१६ डदेशीयो विस्रस्वामीसंप्रदायी काशीवासी द्वितीये जन्मनि जयदेवनामा च भूव येत श्री।

गीतगोविंदगानं कृतं प्रथमे माधवानलः चतुर्थे जयदेवः कर्मकंदला शशिकला काण्यो
वेश्या पद्मावतीति कुमारभ्य श्रीगोपीजनवल्लभाख्ये तत्वे द्वयोरथेकं मन्यं विल्वमंगले वि
स्रस्वामि मार्गप्रशासति शिष्यतया बहवो गोपीजनवल्लभत्वविदो वभूवुः तदा भगवान् तत्र
ज्ञानेऽनधिकरणे जनाः चात्मपुराणे नीपाणां कीकथामनुसस्मार अत्रोतरे श्रीमहादेवः
केलासशिखरे सिखरे सिद्धवफतरुतले रत्नवेदिका व्याघ्रचर्मासने उपविश्य श्रीपुरुषो
तमं समाधिना चिंतयामास समाधौ भगवात् श्रीमहादेवं प्रत्याह यथोक्ते पद्मपुराणे द्वा
पगदौ युगे भूत्वा कलयामानुषादिषु तदेव पुराणादिषु मपि मत्वावतितीर्षुर्बभूव एतस्मि
त्रोतरे दक्षिणा न्ये जनपदे कश्चित्तिवभक्ते ब्रह्मिणो वभूव सोथनपल्पः वृद्धश्च तस्य शिवमा

१५

गथयतः शिवालये शिवश्रान्तानंदर्शयामास वरं ब्रूहि प्रसन्नो सीतुवाच पुत्रं देहीति ब्राह्मणस्तमब्र
 वीत् पुत्रादस्ये वरं वरय पुनस्तेनोक्तं पुत्रं मे देहि तदस्य न ह्यणो पुनः शिवेनोक्तं एको द्वादशव
 र्षीयुः अपरः पंचाधिकशतवर्षीयुः तयोर्मध्ये पुत्रमेकं वृणु द्वादशवर्षीयुः सर्वगुणसंपा
 न्नो भविष्यति तदितरो महाजटो भविष्यति ब्राह्मणो ब्रवीत् देवतावत् स्यात्तव्यं पत्नीष्टुष्ट्या
 मि शिवेनोक्तं हे द्विजगच्छ स्थितोऽस्मि ततो गृहे गत्वा पत्नीष्टुष्ट्या समायातः आह च देवसर्वा
 गुणसंपन्नं पुत्रं मे देहि शिवो ब्रवीत् अहमेवास्म्यपुत्रो भविष्यामि ततो गौर्यं ब्रवीत् तव सो
 वार्यं महमवतरिष्यामि ततस्तद्ब्राह्मणपत्नी गर्भं दधार गर्भधरणा दत्तमासेषु पूर्णेषु प्रा
 त्रं जनयामास शंकरदानत्वात् पिता शंकर इति नाम चकार ततः शुक्लपक्षे उडुपश्वाशुव

१५

वृथे संस्कारकृतेणोपनयनमवाप गुरोः सकृत्त्रिगदमात्रेण वेदान्संगानधीतवान् शास्त्राणि च
 स्वयमेव ज्ञातवान् जन्मदिनादारभ्य महाकविरभूत् क्वचित्पात्रिंस्तौतिक्वचिच्छिवं च विसृ
 मपि क्वचित्तावद्देवताः साक्षात्भूत्वा वरान् ददुः श्रणिमादयः सिद्धयः स्रद्धाः भवन् कस्य
 चिद्ब्राह्मणस्य गृहे वतीर्णा गौरीतेन विधिवद्विः वाहिता गृहस्येन तेन त्रैवर्गिको धर्मः प्रवृत्ति
 तः श्रियैश्चर्य प्रज्ञेभ्य उपपासनाकोटं विस्तारितं त्रिकालज्ञानवत्वात् सर्वोपि मनुष्यलोक
 स्तद्दृष्टो स्थितः ततस्तस्य जन्मत एकादशवर्षाण्यतीतानि प्राप्ते हीदशवर्षे पितरं माह हे
 पितः अस्मिन्नैव वर्षे किमप्यनिष्ठं भावि अतः काष्णो यास्यामि ततः पत्मा सह तेनोक्तं आवा
 मप्यायास्यावः ततः शंकराचार्यः सर्वान् शिविका स्वरोप्यपत्रासह काष्णो जगाम यदाका

ORIENTAL INSTITUTE
Falak Road, Opp. Sayajigunj Towers,
BARODA - 390 002.

६

श्रीमध्वं प्रविष्टस्तदा कालज्वरः समजनि ततो मणि कर्णिकायोः स्नात्वा अर्द्धपद्येन स्नत्वा प्राणानुससर्त्त
तद्वर्द्धपद्ये यथा निमज्जतानाथ भर्वाणां योतश्चिरात्तया योतश्चासिलब्धः तदनुत्पिततरो महादुःखा
न्वितौ विलेपतः तत्परिदेवनं शुत्वा गौर्यसंभ्रान्ता दयान्वितासीत् पद्योत्तरार्द्धे गौर्या पटिते तद्यथा
त्वया पिलब्धं भगः गवत्रिदानीमनुत्तमे पात्रमिदं दयायाः तच्छ्रुत्वा शोकरोजीवितमवाप पत्नी
प्रत्यब्रवीत् त्वया कथं मम जीवितं प्रार्थितं जीवितोऽपि प्रवृजिष्यामि ततस्तेन संन्यस्तं कुरीच
बहूदकहंसपरमहंस इति चतुर्था सन्यासिनः मदिगमतवत्कटितया ततेन वस्त्रं विसृजितेना
लायते यावतावत् शिखासूत्रेन त्प्राज्ये काषायवस्त्रमपि न धार्ये इति श्रुत्वा सधर्माः पविताः
यावत् शिखासूत्रेतावत् वेदवान्पुरुषः शिखासूत्रयोर्वेदोऽपि त्यक्तः वेदेत्यक्ते श्रीनारायणः सत्यक्त

ORIENTAL INSTITUTE
Falak Road, Opp. Sayajigunj Towers,
BARODA - 390 002.

६

एव पश्चात्पाषंडो भवति पुणः पुरुषोत्तमेन जनान्महिमुखात्कुरु इति शिवं प्रत्युक्ते तदेवावतारप्रयो
नेमत्वा शिखासूत्रे परित्यज्य काषायेवासः परिगृह्य एकदंटी बभूव तदनुत्पिष्यप्रशिष्यत्वेन ब
हवो भवन् यथोक्तं भगवद्गीतासु यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तद्देवेतरो जनः स यत्प्रमाणं कुरुते लोक
स्तदनुवर्तते तदनुत्पिष्यतो ब्रह्मजिज्ञासेत्यादिव्याससूत्राणि उत्तरीयमीमांसाः कर्तृत्वे व्याख्याता
निष्पत्यर्थविचारे मायावादतत्त्ववादौ अनादीस्तः मायेत्यस्य इति श्रुत्युक्तत्वात् मायावादिमतमा
सुबमेव यत्र निरीश्वरसौख्ययोगवेदांतज्ञाने प्रतिष्ठिते महात्मानस्तुः मायार्थेति भगवदुक्तं तत्त्व
वादिमतं एतस्मिन्नेतरे गूर्जरदेशे अणहिलपत्रननामथेये कश्चिदाजा बभूव तस्यात्मजः कुमार
पालः नामासीत् ते कश्चिजैनः सतो बगो देमसूरिना मापाठयतिस्स एकदा तेन राजकुमारेण रात्रेश्च

ORIENTAL INSTITUTE
111/12, B. R. O. D. A. - 580 003,
B. R. O. D. A.

१७

तर्ष्यामेसंस्पर्णचंद्रमंडलंगलितमितिस्वप्नेष्टे निनशा लायामागत्यप्रबुद्धेनपाटकःष्टः संप्रतिमये
दृशाः स्वप्नेष्टइति तत्प्रत्वाहेमसूरिणा दुर्वचोभिरसौरोषंप्रापितः ततो रुष्टः कुमारः स्वर्गगतः
पञ्चात्रिंशन्लघ्वान् राजपुत्रेण ततो मनसि चिंतिते उदिते सवितर्षेनेह निष्पामियन्मानिरपरा
यं दुर्वचोभिराक्षिप्रवान् ततो हेमसूरिणा स्वशिष्यं प्रेषयित्वा संमानितः इतिष्टष्ट भोगान्
पुत्रयत्स्वप्नेत्वयाष्टेतेन सप्तमेदिवसेतवराज्यं भविष्यति यदि स्वप्नदर्शनादनुनिदायातित
हि स्वप्ने निष्फलो भवति अतो मपारो धितो सियदितवराज्यं भविष्यति तर्हि मदाज्ञावशेन त्वपाभा
व्यं भविष्यामीति राजपुत्रः प्रतिजलेन तो गूर्जरदेशेऽपः कालथर्मप्रवाप कुमारपाः लोराजाव
भूव ततो हेमसूरिवचनात् स्वदेशे मथ्ये मीमांसकवैश्वपाशुपतसौख्ययोगवेदांतसंज्ञानिवेद

१७

मूलानिषट्दर्शः नानिनाशो निनाय एतस्मिन्नंतरे श्रीसूर्यस्योशो देवप्रबोधनामागौडे प्रादुर्बभूव श्री
कृष्णद्वैपायमशिष्यो जैनिरिति तस्योशो भट्टाच्यः पौबभूव ताभ्यां काश्यामागताभ्यां इति श्रुते
जैनपाषंडेन गूर्जरदेशेनाशितो वैदिको धर्मः ततस्त्वावुभावपि जैनेषु विधमय गूर्जरदेशं समा
यातौ हेमसूरिणा स्वाश्रमं प्राप्नोष्टौ एष्टौ चकौ युवामिति तावृचतः श्रावो जैनदीक्षाकाशु
कौतवांतिः कमायातौ हेमसूरिणाह युवो वर्षयावत्पतीदपीयो वरीदां कृत्वा शिष्यौ करिष्या
मि ततो वर्षयावत्ताभ्यां हेमसूरिसेवाकृता उत्पादितो विश्वासः ततः एकदा हेमसूरिणा
स्वष्टदेवतापद्यावतीशक्तिर्नित्ये समागत्य ते तस्या राधनकाले तावपि मथ्ये नीतौ यथाको
पिनजानातितथामदिरापाने कर्त्तमारब्धं ताभ्यां मदिरादत्ता देवप्रबोधेन भयीत्पीता भ

दृष्टेन प्रतीक्ष्यं इत्युक्तं तस्याः नादनुहेमसूरिणा वेददेवब्राह्मणयलनिन्दनमारब्धे तदा महाचार्यस्यने
 त्रयोरश्रुविन्दवः पेतः लट्टुब्राह्मणो यमिति हेमसूरिरुवाच अहिंसेवनेन शासने सुख्या
 ततो नायं हंतव्यः उपरितनभूमौ रक्षणीयः यत्रासौ रक्षितस्तत्र तस्य पुस्तकसंग्रहः प्राप्तिस्त
 तुस्तकान्यालोकयता भटेन ज्ञाते जैनमंत्रैरनेन गजावशीकृतः राजगृहसमीपे हेमसूरिवा
 सति रासीत् तस्य रातः काचिदात्मी जैनधर्मपराङ्मुखी वने तस्मै सानित्यं शातिग्रामार्चिका
 त्वाभुंक्ते स्म तया निष्पेकदापचार्हे पठिते किंकरोमिक्कगच्छामिको वेदाचरुद्वरिष्यति तच्छ्रुत्वा
 महाचार्योत्तरार्हे पठिते माहिषादवगरोहे महाचार्योऽस्मिभूतले १ एवमुक्त्वा तस्मादयः १८
 पतितः यदि वेदो प्रमाणोऽस्यः तर्हि पतने मत्सु मीस्तु यदीति संदेहवचनेन एकमतिविनि

र्गतं तदनुयथाः कोपिन ज्ञानाति तथा पतने हर्निशो च चार एकदा कस्मिंश्चिदागमे रदसितलसी
 वृत्तो दृष्टः ततस्तत्र स्थितः सायंकाले पुष्यवणिकु समायातः सतलसीपत्रे रहीत्वा पुनः सवि
 हितं कृत्वा निगमिषु रासीत् तदा भटेन गृहीतः आह च भो माता कारयो जैनादन्ये धर्मेऽचरति
 ससकुटुंबो राजा हन्यते तत्कथय कस्यार्थे यंतलसीतरुः पुष्यवणिकु आह जैने दयेव सु
 ख्या त्वमपि जैनोसि अतो राजकुजेन निवेदनीयं भट्ट आह सत्यं वद कोपि वै सवोस्ति सशपथेन
 कथयिष्यामि पुष्यवणिकु आह अस्ति रास्ये लका भट्ट आह मदीये लिखितपत्रं सवभार्या हा
 स्तेन लस्ये देयं दास्यामीति मालाकार आह ततः किंकरोमीति श्लोकं लिखित्वा प्रेषितवान् रास्यपि
 तं दृष्ट्वा तस्मात्कारयामास ततो सौ जैनवेधं कृत्वा राह्णी गृहे गतः अन्यथा गंतमशक्यत्वात् मध्ये गत्वा

१५

ब्राह्मणवेधं कृत्वात्मानं दर्शयामासा ततो गत्तीते धर्मतः पूजयामास ततो भट्टस्तद्देः ललितोऽवासी।
 त पश्चाद्यष्टशो गदो हेमसूरिणा जैनवर्णीकरणमंत्रैः कृत्वा गालोवाहो बः द्वस्तादृशमंगदंका
 रयित्वा राजीहस्तेन राजोवाहो बद्धः जैनकृतो गृहीतः ततो वैदिकाभिचारतो राज्ञः कालञ्चरः
 समजनि तद्देतर्हेमसूरिः पृष्टः कथं विज्वरो भविष्यीतीति हेमसूरिगह दत्ते कालपुरुषदा
 ने विज्वरो भविष्यतीति ततः कालपुरुषं निमयिकमपि ब्राह्मणबडुकं ज्ञात्वा यज्ञोपवीतादि
 धरयित्वा गायत्रीमंत्रं पुस्तकद्वारा कथयित्वा तस्मै कालपुरुषदानं दत्तं दत्ते दाने राजा वि
 ज्वरो बभूव लतो राजो मनसि विचारः समजनि न ब्राह्मणसमं किंचिदस्ति येभ्यो दाने दत्ते वि
 ज्वरो हनासं ततः पुनर्देवप्रबोधाचार्यः कृतप्रायश्चित्तः श्रीरसिंदे प्रसाद्यपत्तनपुरं समायातः

१५

बहभिः शिविकारूढः तैः सरस्वतीतीरे पाकक्रियाकर्त्तमारब्धा तदा हेमसूरिशिष्यैः समामत्ययथा
 त्रमपक्वं भवति तथा मंत्रविधया कृतं राजी गृह्णात भट्टाचार्यो विदेवप्रबोधाचार्ये समायातः कुम्भ
 लादिपृष्टं ततो भट्टाचार्येण नालिकेरफलान्यभिमंत्र्य दत्ते पणैः प्रहितानीव प्रेरितानि जैनानां शि
 रः सद्युगपत्पेतः तैर्हन्यमानैः समेत्यतेषां याके स्वमंत्रचारो हरीकृतः ततो द्वितीये द्वितीये दिव
 से कृताद्रिकाः सर्वे ब्राह्मणाराजसभां जग्मुः तानागतान् विलोक्य राज्ञा प्रणामादिसत्कृतिः
 कृता तदृष्ट्वा हेमसूरिश्च कितो बभूव ज्योतिर्विदा ब्राह्मणेन पंचो गतिष्यादि प्रावितं स्यात्तैनका
 थितमयामावास्याप्राह करणीयमिति तद्कृत्वा हेमसूरिगह यद्यप्योर्णमासीन भवेत्तर्हि शतह
 स्तनिम्बे गत्ते सशिष्यपुस्तको हंप्रविशामि अन्यथा त्वं तयेत्योमिति ब्राह्मणे रं गीकृतं ततो हेमसू

रिणास्वेष्टदेवतां पश्चावती सत्त्वात्स्या कुंडलं प्रार्थयित्वा निष्ठासुखे गगने चंद्रविंबवरचितं ततश्च
वेजनाः पौर्णमासीमे निरे ततो देवप्रबोधाचार्येण स्वेष्टदेवतान् सिंहवचनेन तमासीमे निरे ततो
२० देवप्रबोधाचार्येण स्वेष्टदेवतान् सिंहवचनेन तत्शक्तिकर्णकुंडलो वत्ताय गले निवेदितं देव
द्वादशयोजनावधिः प्रकाशोऽस्य नाधिकः तदा ह्येविलेकितेन तथैव जाते ततो हेमसूरिणा
विचार्य गर्तप्रवेष्टुमारब्धं ततो गर्ततलम्ये हेमसूरो सर्वज्ञैः समेत्य धर्मस्य तत्त्वं पृष्टं तेन वत्सा
तेन वत्समाणा मुक्तमिति हरिर्भागीरथी विप्राविप्रा भागीरथी हरिः भागीरथी हरिर्विप्राः सा
रमेतद्भाग्ये इत्युक्ते मद्भिर्गर्तः पूरितः ततो ये पूर्वना नादेशेषु गता ब्राह्मणादयस्ते पुनः समा
गताः ततो वर्णाश्रमलक्षणधर्मः समवर्तत गर्जरदेशे वेदाप्रवृत्ताः परंतु पूर्वप्राप्तौ वैश्व

शैवदर्शनौ न प्रवृत्तौ भट्टाचार्यस्य मीमांसत्वात् मायादिवेदांतस्यापि प्रवृत्तिरभूत् यदा भट्टाचार्येण
तं कुंडलमिदं पश्चावत्पाञ्चंद्रविवायितं तदा यमीवती सरस्वत्येव सा प्राप्ता भूमा ववलतारेति सा भ
ट्टाचार्यस्य सताभूत् ब्रह्मणोऽंशः सुरेश्वरनामा कश्चिद्भट्टस्यो ते वासी आसीत् सा तस्मै पत्नी त्वेद
ज्ञानया सार्द्धमसौ भट्टमतानुसारेण गृह्याश्रमोचितकर्माण्यन्वहं चकार काश्यां तद्दसतिरभूत्
ततो भट्टैः स्वमनसि विचारितं मया गर्जरदेशे वेदमार्गस्यापनाय जैनशास्त्राण्यवलोकितानि
नि पाषंडशास्त्रावलोकने नि प्रवेष्टुमर्हति कएवः ततः प्रयागे समेत्य अग्नौ प्रवेष्टुमारब्धं तदा
तत्र शंकराचार्यः समायातः विवदि पुरहमस्मि इत्युगच तदभट्टैरुक्ते त्वया काश्यागतं व्यं तत्र
मम नामातास्त्रिविवादे करिष्यतीति अहमग्नौ प्रवेष्टुमि ततः शंकरः काश्यागतः सुरेश्वरभ

२१

हैः सार्द्धं विवादे चकार सामध्यस्याततपत्रैव कृता शोकरः परानये प्रातः पुनः गृहसमो भवति सु
 रेश्वरः परानित एक देडी भवतीति पणः कृतः भट्टमतत्वे उने षायदान वैरत्वात् ततो विवादेना
 तेषां करेण परानितः सुरेश्वर एक देडी बभूव ततः शोकरो गोर्कणाख्ये शिवदेवे दः त्रिणास्यो
 दिशि जगाम तत्र गत्वा शिष्य चतसृषु प्रत्यवाच चतसृषु दिक्षु सः त्वासनारूढैर्भवद्भिर्गत्वा
 सर्वत्र मायावादिमतेषु पनीयो संन्यासः शिवा सूत्रपरित्यागे एक देडेव इति रात्रौ शिष्या
 नामाला दत्ता तैराज्ञा शिरसि धृता प्रातः प्रयागे भावि तेषां मध्ये एको मधुनामा भवत् सो
 पिपांकरा इहीत संन्यासः तस्य निशि श्रीगमचेदः प्राडर्बभूव वाक्यमाह च मधोत्वयानशो
 करवचने स्यात्तव यतो भवान् हनुमदंशः त्वैव सवसंप्रदायेवतीर्णः शोकरकृतव्याससूत्रभा

२१

ष्मत्तरमीमोसालक्षणैर्बपत्नीकृत्यतत्त्ववादि सिद्धोतानुसारेण पुनर्याससूत्राणि व्याकुरु त
 त्त्ववादि सिद्धोतः स्वयमुपदिष्टः ततो सौ शोकरदर्शितमार्गे विहाय श्रीगमदर्शितमार्गेण वैस
 वसंप्रदाये प्रवर्तयामास शोकरमते तसंप्रदायिनामत एवाद्यापि विरोधः इति समासतो म
 धार्चार्यसंप्रदायोत्पत्तिः विल्वमेगलतः पश्चात् पूर्वदा विडेकश्चिद्रामानुज इति ब्राह्मणो
 बभूव तस्य लक्ष्मीसमाराधयतो लक्ष्मीप्रसन्ना भवत् वसवरे बृहिसुवाच तेनोक्तं देवि भा
 गवद्दुर्मवद ततस्तया गरुड आसन्नः ततो गरुडेन तस्मै नारायणीयः सिद्धोतः समर्पितः त
 स्मान्संप्रदायः प्रावर्तत तेवैस्यवः अद्यापि दक्षिणास्यो दिशि प्रसिद्धास्तस्मिन्नेव संप्रदाये केचि
 द्विहरोपासकाः अगस्तिपरशुरामकृताः श्रीवैस्यवाः श्रूयन्ते इति रामानुजसंप्रदायोत्प

त्रिः अस्ति दत्तिलायचेपोउरपुरेनामनगरं तत्र श्रीविबुलाख्ये भगवत्स्वरूपे तस्मिन्पुरे कश्चिन्निवा
 दित्यनामा ब्राह्मणो बभूव तस्मै श्रीः विबुलेन स्वसिद्धोत उपदिष्टः ततः सोपितस्सिद्धोतानुसा
 रेण स्वसः प्रदाये प्रवर्तयामात एवं श्रीविस्वस्वामिगमानुजमध्याचार्यनिंबादित्यारतिचत्वा
 रः संप्रदायप्रवर्तका दत्तिलायाः उपनिषद्गीना भागवतव्याससूत्रभाष्यचतुर्भिः स्वस्व
 सिद्धोताविरोधेन कृतमस्ति निवेद्यश्च एष कृष्णकृ चतुर्षु संप्रदायेषु स्वस्वस्वामिचार्यकृतो नि
 बंधो वर्तते यद्वाक्यतो नित्यनैमित्तिकभक्तिकार्येषु स्वस्वसंप्रदाये प्रवर्तते यथोक्ते पञ्चपुरा
 णे चत्वारस्ते कलौ भाव्या संप्रदायप्रवर्तकीः भविष्यति प्रसिद्धास्तेत्युक्ते पुरुषोत्तमात् त
 यथा एकदा मध्याचार्यः श्रीपुरुषोत्तमायतने जगाम तत्र ये भगवत्सेवकाः ब्राह्मणास्तान् प्र

त्वाच एवमदीक्षिताः अदीक्षितैर्भगवत्सेवानकार्य इति तदा नैरित्युक्तं श्रीजगन्नाथस्यात्तयादी
 क्षोप्रदीक्षामः तदा श्रीजगन्नाथेन मध्याचार्यप्रत्युक्ते सरोषं मदीयान्त्वेदीक्षितान्करोषि एतेदी
 क्षिता एव मध्याचार्यो भगवते प्रत्याह अदीक्षितस्त्वामोहकृते सर्वे निरर्थकं पशुयोनिमवा
 प्रोति दीक्षानो मृतो नरः इति शास्त्रे कथं उक्ते भागवानाह एतत्तोत्रादन्यत्र दीक्षिता एव वै
 सवाः अत्रमदिच्छियैव प्रथानामध्याचार्योऽप्याह केवैसवाः के अत्र वैसवाः इति मया कथं लो
 यते भगवानाह ये संप्रदायचतुष्टयोतः पातिनस्ते वैसवाः मध्याचार्य आह केते संप्रदायाः
 पुनर्भगवानाह एको विस्वस्वामी द्वितीयो गमानुजः २ तृतीयो मध्याचार्यः ३ तृतीयो निंबादि
 तः ४ एतसंप्रदाये ये ते वैसवाः इति श्रीजगन्नाथवाक्यात्कलौ संप्रदायाश्चत्वारः प्रसिद्धाः

ORIENTAL INSTITUTE
 Tilak Road, Opp. Sayajiraj Towers
 B.A.R.O.D.A. - 480 002

ORIENTAL INSTITUTE
 Tilak Road, Opp. Sayajiraj Towers
 B.A.R.O.D.A. - 480 002

२३

वत्वारउपसंप्रदायाः एकश्चैतन्यः २ द्वितीयः स्वरूपः २ तृतीयः प्रकाशः ३ चतुर्थोनेदइति ६ विः स्वा-
 स्वामिनउपसंप्रदायश्चैतन्यः रामानुजस्योपसंप्रदायोनेदः मधाचार्यस्योपसंप्रदायः प्रकाशः नि
 वादित्यस्योपसंप्रदायः स्वरूपः इति प्राच्याः स्वरूपप्रकाशोविच्छिन्नकालेन एषुचबलिष्ठा
 चार्थभावात्शास्त्राः ल्याननिबेधादिनवर्तते एषुमूलसंप्रदायोतः पातिनएव परंतपूर्वा
 चार्थसिद्धांततोवैलक्षण्येनस्वरुचिवर्तनायसंप्रदायाइत्युच्यतेगरीयसीकेवलमीश्वरेच्छा अ
 त्रसंप्रदापीदिषुकोविचारः इति श्रीसंदायप्रदीपेर्विः सुस्वामिस्त्रेहपात्रेविल्वमेगलकत्रीश्री
 वलभदीपणिविसर्वसंप्रदायोत्पत्तिप्रकरणेतरतीयं ३ श्रीवलभोयदिमदीयहृदीश्वरोस्ति
 श्रीगोपिकाहृदयपल्लवरानहंसः सत्येनतेनममवाचितदीयवृत्तंसर्वप्रकाशसुपयातयथा

२३

र्थतोत्र १ अस्तिदक्षिणापथेतिलंगाभिधोजनपदः यत्रब्राह्मणाः कलिपराभूयवैदिकधर्ममनुतिष्ठे
 ति यत्रामिहोत्रयज्ञकेरेषुहविषिह्यमानेधूमधकागच्छादितदृष्टिः कलिहृतरंपलायतेय
 त्रायापिवेदाः सवीर्यावर्तते तत्रसकलब्राह्मणगुणालंकृतश्रीलक्ष्मणभट्टकुलकमलवि-
 काशमार्तंडः श्रीवलभाचीर्यः प्रादुर्बभूव अहोकलिहृतरंगतोऽधुनाथर्मीपिट्टिगमि-
 तश्चवैदिकः भक्तिहंसोसम्पगवर्ततेवमाकाशागणपाहृयदीयजन्मनि १ एकदातिलंगदेशा
 त् श्रीलक्ष्मणादीदितैः स्वज्ञातिभिः सहकापंपासमागते यथोक्तं गार्हस्पत्यालयामास एत
 स्मिन्नतरेधर्मपत्नीगर्भदधार ततः काशीतः श्रीलक्ष्मणादीदितैः प्रयागंप्रतिप्रचलितंतत्रस्त्रा
 त्वापश्चादक्षिणाप्रतिप्रस्थातमारुहे मार्गचंपारणपवनेसप्तम मासीयोगर्भोविसंसितः चो

अनर्ग्यसमागताः आनेदाविर्भावान्सर्वेषां हृदि प्रसन्नता जाता तत्र स्थित्वा अनेका प्रकाशाः सकाशात्
 परचक्रे निवृत्ते स्यास्यं जाते तदा लक्ष्म्या दीक्षितपत्नी काश्या प्रत्याये तीयत्र गर्भो मुक्तस्तत्रायाता
 स्थाने प्रसुवाच तेषां सर्वेतिष्ठेत्तपस्यामि अत्र गर्भो मुक्तः तस्य कीदृशेषां वृत्तान्तः इत्युक्त्वा भर्तुः
 सार्द्धं दिदृशुः प्रस्थिता तत्र गत्वा महाज्वाला विराजिते तत्राग्निपुंजे दृष्ट्वा तः आहतश्च अहो
 महश्चित्रमिदं क्षणनाशप्रशामगर्भो मुक्तः ततोऽग्निः प्रचलन्निवृत्तश्च अतः अमानुषो योग
 भोजीवन्निवृत्तिरिति अथैननीत्वा गर्हं यास्यावः ततः स्वकलदेशरीत्या जातकर्मदिसेस्का
 रोऽमुक्तः तदनंतरं शिशुं नीत्वा गर्हं प्रस्थितौ गर्हं समागम्य सर्वबलभवात् पिता बलभ
 इति नाम चकार एवं क्रमेण पंचमेव वर्षे जाते कृतो यनयनो वेदमधीतवान् तदा तस्यामानुषी

प्रज्ञादृष्ट्वा लक्ष्मणभट्टैः स्वहृदिविचारितं अहोसंप्रतिकलिकालः पुत्रोयं मे महावृत्तभावः कोयो
 मवतीति इत्यहं तवेतीति संचित्याग्निहोत्रशालाये भूमौ शयने चकार तदा रात्रेयश्चात्येयामं
 श्रीमदानेदमात्रकरपायसुखोदरादिभगवतः श्रीपुरुषोत्तमसुखमेवाग्निर्विप्ररूपः स्वप्ने प्रा
 उर्वभूव आह च अहमग्निर्भगवदात्तया तव पुत्रतो गतः तदनुभावे निःसंदेहो भव इत्युक्त्वा
 निरंतरं हितः तत्र स्वप्रवृत्तानं लक्ष्मणभट्टैः स्वलोप्रायादीन् तदनुकिंयत्काले गते सतिलक्ष्मदी
 क्षितेः कालधर्ममवायाततः स्तयावलोकिकं पारयित्वा कालक्रमेण सो गानुवेदानधीत्यसर्व
 शास्त्राण्यधीतवान् श्रीशेषपाणनीयव्याख्या समाप्य व्याससूत्रजैमिनिमूत्रगौतमचाण्डक
 पिलपातंजलीसूत्रव्याख्या समाप्य पौरुषेण्यसमग्रामवलोक्य नातिप्रसन्नमनावभूव ततः श्री

वल्लभो वै सवतंत्रेषु तत्रे प्राभाकरकौमारिलमौडुलमतादिशास्त्राणि विस्तृतानि मिरामानुजमथाचार्य
निंवादित्यप्रोक्ते ऋत्यादिभाष्यसिद्धांतेपरिज्ञायकाः एषोतेषामप्रवृत्तिदृष्टादक्षिणापथेतत्प्रवृत्ति
ऋत्वाहक्षिणापथप्रस्थितः तत्रागतानि सर्वाण्यवलोक्य विद्यानगरे समायातः तदा तत्र कृ
सनामाराजावर्त्तते तत्रमथाचार्यमार्गतिमिएनाशनप्रदीपः श्रीव्याशतीर्थनामायतीवर्त्तते
मायादीगजानीकनाशनेसिंहविक्रमः कृसद्वैपायनो व्यासो व्यासतीर्थः कलौयुगे तदारानस
भायोमायावादितत्ववादिनो विवदमानयोः षडहान्यतीतानि तदा श्रीवल्लभेन प्रकृतं राजसभा
यो विद्याविवादोस्ति ततो राजद्वारमार्गं समागत्य द्वारपालकैर्दृष्टं ततो अलौकिकी प्रभा विलो
कराजाने प्रतिनिवेदितं पश्चात् राज्ञा आगत्य विसृष्टः कृता तदारानसभायो प्रस्थितः तस्मि

विवादे मायावादिना तत्ववादीनितः तदा श्रीवल्लभो ब्रवीत् मायावादिनमधिजिते जिते मायावाया
ह त्वमप्येदि श्रीवल्लभैः सह तस्य विवादः समजनि श्रीवल्लभैर्मायावायप्रयासेन जितः त
तो राजा श्रीवल्लभानां कनकेनाभिष्केषकं कारयाऽमास पश्चाद्विसृष्टः कृतास्वस्मिन्नेतद्
व्यसंगीकर्तव्यं ततः श्रीवल्लभैरुक्तं एतद्द्वयं नमदंगीकारयोगे स्नानजलवत् ततो राजा श्री
वल्लभात्तयाऽतद्द्वयं पूर्वविदमानयोरुभयोर्ददौ श्रीवल्लभो यथेच्छया प्रस्थातमारंभे
तत्र ऋत्वा व्यासतीर्थः समागत्य स्वशिष्येण राजा सह श्रीवल्लभगोत्रनामादि ऋत्वा प्रार्थि
ते अत्र भवद्भिः कियत्काले स्यात्तव्यं श्रीवल्लभैस्तथेत्सुक्ता तत्रऽस्थिते तत्र व्यासतीर्थः श्रीव
ल्लभानुभावमलौकिकमवलोक्य मनसि विचारिते एते महानुभावाः नमनवित्तसादिकं कर्तौ

वैश्वानोर्कलिमलमयनेपादतीर्थे बुद्धिः श्रीविष्णोर्नाम्निमेत्रेऽखिलकलषद्वेषाद्यसामान्य
 बुद्धिर्विष्णोसर्वेष्वेषातदितरसमधीर्यस्यवानरकीसः १ श्रीजगन्नाथविदुलनाथादिस्वरू
 पेषुसाक्षात्तलोकेप्रसिद्धे एवंश्रीवल्लभोक्तं श्रुत्वापिनमानयामास श्रीवल्लभस्यरोषः स
 मजनि निशिरामानेदेनसंपुटमध्येभगवत्प्रतिमासुतानशापिनीकृत्वाहृदिशालिग्राम
 शिलास्यापिता ततोव्यतीतायोरत्रांश्रुणोदयेस्नातेऽज्ञो कर्तुं उभावपिगतौ कृताव
 श्पकनिसौजातौ नदारामानेदः पूजार्थेसंपुटमुद्घाटयामासतदाशालिग्रामशिलाहादा
 शथाविंशो जाता तदृष्ट्वा तस्यशंकरमिश्रनामालक्षुभ्रातातमाह रामानेदभ्रातस्त्ववन
 एछकोयंमहानुभावः यद्वाक्याकरणमहाननर्थः समजनि ततो गत्वातेनष्टे तदाश्रीवल्ल

भैः किमपिनोक्तं ततः श्रीवल्लभस्तीर्थातरं प्रस्थितः श्रीवल्लभेन वर्षपर्यन्तं भूमेः पंचदशशतयोजना
 या एकाप्रदक्षिणा कृता एवेतीर्थाटनव्याजेन प्रदक्षिणा द्वये कृत्वा सुपरगम श्रसंग्रही एकः सेव
 को मेह एकस्मदासनामा महस्यलेपर्वते जले वायावज्जनादि प्रतिदिनमवलोक्यते न तावदी
 श्वरेच्छपायत्रकृत्वापि भोजानादि प्राप्तिर्भवत्येव नेतदधिकसेग्रहापेक्षा च श्रीभगवद्गीताभा
 गवत्तमूलपुस्तके शालिग्रामशिलैकापूर्वगामानेदं प्रति किमपिनोक्तं एकदा श्रीकृष्णः श्रीव
 ल्लभं प्रत्युवाच त्वतः पृष्टि श्रीभगवते प्राडुगासीत् तदर्थं स्तापनार्थाय महात्तया मदीयान् प्र
 तिभगवते वक्तव्यं ततः श्रीवल्लभो भगवते प्रत्याह रामानेदो ये तदीयानवा भगवानाह मा
 दीयः एव श्रीवल्लभ आह नायं ममाज्ञाकारी भगवानाह अयं कस्मिन्संग्रामे अर्जुनपुरःसरो

२५

भूत्वा प्राणानवास्जत अस्मिन्मनोशाते भावितेन त्वत्कसिद्धोतेन मन्यते बहिर्मुखश्च भविष्यति तथा
 स्पुनरहंगत्वा भागवतं वक्तव्यं ततः श्रीवल्लभेन प्रार्थितं ः भगवन्नस्य जन्मशाते सविगमे कुरु तदा
 श्रीकृष्णः जन्मशातमनवशेषतया कृतवान् ततस्तैः प्रबुद्धं पुनस्तद्गहंगत्वा स्वमार्गदीतामस्यदा
 त्वाकियद्भागवतं कथितं तद्भाताशंकरनामा सर्वात्मनापि श्रीवल्लभे प्रपन्नः यः प्रभुदास इति प्र
 तः ततः श्रीवल्लभः पेंदुरपुरमाजगाम एतस्मिन्नेतरे श्रीविद्वलनाथस्याज्ञाता त्वं गहस्यो भव
 श्रीवल्लभो भगवते प्रत्याह किं गहस्येण भगवानाहा तव गहस्ये मदीयनामाभिधानमवतितीर्षुः
 रूपद्वयेन तपोर्नाम्नीशोपीनाथी विवलेषरो इति भगवद्वाक्याक्रमेण काश्यागते तत्र गत्वा विऽवा
 ह मकाषीत् अग्निपरिश्रद्धादिविधिना यथादेशं यथाकालं भगवते नाना यज्ञैरियान् ततः पुन

२५

श्रु

रेकहा श्रीकृष्णस्याज्ञासमननि मापावादिभिः सार्द्धं विवादं कृत्वा मायावादमपनय भगवतो मउनीपते
 द्वारिपत्राबले वने कर्तमारो भेत यथालिखितं श्रीकृष्णस्य प्रसादेन मायावादो निर्गकृतः अवेदिको
 महादेवस्तत्र सादीनसेणयः ये वैदिकामहात्मानस्तेषां चानुमतिस्तथा अवेदवन्ननुमते यथाचो
 पेक्षितः पुनः स्यापितो ब्रह्मवादो हि सर्ववेदांतगोचरः काशीपतिस्त्रिलोकेशो महादेवस्तु त
 एत १ कस्यचित्तत्रसेदेहः समो एच्छत सर्वथा न भयेतेन कर्तव्यं ब्राह्मणानामियगतिः ४
 दिंदिस्तु वादितो द्वारि विशेषास्य मया त्रिद्विद्विः प्रवणो कार्ये ये हि सन्मार्ग रत्तकाः ५ तत्र ये
 विदो सो ब्राह्मणाः सेन्यासिनश्चुषा ब्रह्मणि कृतप्रमाः प्रत्वा समेत्य श्रीवल्लभे प्रपन्नः को
 मायावादः किंलक्षणः यो भवद्भिर्निर्गक्रियते ऽको ब्रह्मवादः यः भवद्भिः स्याप्यते तावदिदेवतं

३०

यं श्रीवल्लभनोक्तं भवेतोच्चैतकिंब्रह्मकीटणोयंप्रपंचः कीटकृत्तवः ततस्त्वेरुक्ते मिथ्याप्रपंचः निर्दे
 र्मकंब्रह्मजीवोव्यापकः तद्ब्रह्मैवेतिवेदार्थोभगवताशंकराचार्येणदर्शितः ततश्चात्वाश्रीवल्लभश्री
 ह एवमेवमायावादोमयासावेवनिराक्रियते ब्रह्मवादलक्षणंश्रुयतो सत्यायेप्रपंचः संधर्मक
 मेवब्रह्म अणरेवजीवः इतिवेदार्थोभगवताकृष्णद्वैपायनेनदर्शितः ततः सकोथैस्त्वेरुक्ते किंए
 यंशंकरमतंहृषयथ तदाश्रीवल्लभेनोक्तं भगवतः श्रीपुरुषोत्तमस्याज्ञयाऽसुरप्रकृतीनांमो
 हायासाववतीर्णाः यथोक्तं पाद्ये द्वापररादौयुगेभूत्वाकलयामाचुषादिषु स्वागमैः कल्पिते
 स्त्वेवजनात्मद्विसुखानकुरु अतोज्ञायतेतन्मतंव्यासस्याभिसतेन अतोयथाकृष्णनगीतायो
 सर्वापनिषदर्थः उक्तः तथैववादरायणेन अथातोब्रह्मनिजासेतिब्रह्मसूत्रेषूक्तः तथैवश्र

३०

तिकल्पतरोः फले श्रीभागवते एवंकर्मगीकर्तव्योभवद्भिः यथोक्तं बुद्धावत्कारेत्तुपुनाहरोतद्व
 शागाः सुराः नानामतानिविप्रेषुभूत्वाकुर्वन्तिमोहनं अतोएयवेदार्थोद्भोताः वेदार्थविविधु
 त लघुत्वासक्तोथैस्त्वेरुक्ते अतोवयंपरेपराचार्येदर्शितंवेदार्थजानीमः तंहीकृत्यपाषंडंस्यापयथ तद्ब्र
 त्वाश्रीवल्लभेनोक्तं पाषंडलिगंभवन्नेवयतः शिखासूत्रेनदृश्यते ततस्त्वेरुक्ते श्रुतिष्वेवसंन्यासिनां
 शिखासूत्रपरित्यागउक्तः इत्युक्ताश्रुतयः पटिताः श्रीवल्लभश्रीह कल्पितास्त्रिमाः संप्रतिश्रु
 तीनामनेकाः शाखाः संनितासंन्यासिनोधर्माः पचिताः संनितासचेत्तर्दिपठध्याउच्छिन्नशा
 खाः श्रुतयोनपटनीयाः प्रमाणाभावात् इत्युक्तेऽसतिकिमपिनोक्तं तदोपेइनामासंन्यासीस
 र्वश्रेष्ठः तदनेमध्यस्त्वेरुक्ते अयंकोप्यमानुषोविवादेनेतमशाक्यः अतोऽलेविवादेन तदाश्रीम

३१

हादेवेनोक्तं अत्र न स्यात्तद्यं यत्र भागवती सहस्रत्रयं सर्वोपनिषदपगीते श्रीकृष्णाख्ये परं ब्रह्मोपदे
 वृत्तं अत्र यादृशी भगवदिच्छा तादृशमस्ति ततो नातिहरे पावनाश्रमे चरणोत्तरे नगरं तत्र वसतिः
 कृता ततः श्रीवल्लभः सान्निहोत्रो मयुगमेतलमाजगाम तत्र हृदये भगवन्नेदिरं कृत्यासेवो कर्ता
 मारेभे तत्र काशी रदेषीयः केषावभट्टनामा गथितशेकरः तत्र प्रसादात् प्राप्तवैश्वधर्मः प्र
 वेकृतवसतिः स तयोः परस्परं मैत्र्यभूत् श्रीवल्लभस्यालौकिको भागवतार्थः केषावभट्टेन ता
 तः प्रार्थिते च अत्र भागवतं व्याख्येयं भवान् वक्ता श्रोता चारं श्रीभागवतव्याख्यानमारभ्य कालक
 मेण समाप्ते ततः केषावभट्टेनोक्तं मया पूर्वयादृशार्थो भागवतस्यावधारितः सोपिगतः श्रीम
 उक्तोपिमेह दिनसमागतः श्रीमदुक्तेपिमेह दिनसमागतः तत किं श्रीवल्लभेनोक्तं समासने उ

३१

पविष्णुत्तं त्वया अतस्तेह दिनगतं नमया कदाचित् अपि विकीर्तं ह्यर्थे अतः मद्रक्तमन्योक्तसदृशं
 मानानीहि त्वच्छिष्योयेमाथवभट्टनामा अयं मे श्रोता एनं पृच्छे ततः केषावभट्टेन त्रिभिरन्यै सह ऽ
 श्रीवल्लभाय समर्पितः ततस्तस्यात्मसमर्पणकारयित्वा त्रीये विधाय ऽ श्रीभागवतटीकालेखने
 अवणो चाधिका एततः ततो न्यः कश्चित्कान्यकुञ्जीऽयो नारायणमिष्यनामा विवादे पराजितः
 श्रीवल्लभस्य शिष्यो मवत् तादृशाश्च ततः पश्चात्पाः सारस्वतब्राह्मणाः क्षत्रियाश्च बहवः सेव
 काः अभवन् एकैकस्य चरिते तद्गुणाश्च वर्षीयुतेनापि वक्तुमशक्याः तथैव प्राच्यादा तिलात्पा
 शु एकदा भगवतो प्रोक्तं प्राणवल्लभाया राकोतविहारस्य लः सर्वदा यत्र सातत्राहमपि यथो
 क्तं दृशामस्केनेदं प्रति ननः पुरो जनपदानग्रामानग्रहाश्च वै वयं वनौकसस्तातनित्यं शैलनि

ORIENTAL INSTITUTE
 24/25, Malabar Road, Opp. City Municipal Tower,
 B.A.R.O.D.A. - 500 002.

३२

वासन इति शैः लोस्मीतितत्रैव किमधिकं ततः प्रभृति तत्र प्रतिद्वंस्यानेवल्लभीयानो यावत् श्रीवल्लभे
 नमगवेतमत्रगते तावत्सेवकेन प्रभुदासाख्येनादिणीनिमील्यजलपानादित्यत्कातत्रैव स्थिते
 पुनः श्रीवल्लभे समागते भगवत्साक्षात्कारे जातः अनन्याप्रयत्नात् पुनः कालोत्तरमवाप्य श्री
 वल्लभः कतिपयसेवकैः सार्द्धं श्रीगोवर्द्धननाथालये जगाम तत्र भगवन्मुखेन वनीतदधिमेड
 लेपः सर्वैः प्रत्यक्षतो दृष्टः एव बहून्प्राणितृष्टानि पुनर्गोकुलमागते श्रीवल्लभे सेवकैः
 सदा जयामन्मयचतुरस्रं कृतं तत्र वालकस्येन कीदितं तत्र तच्चरणचिह्नानि सर्वैर्दृष्टानि पुनः
 समयोत्तरे ब्रह्मसंबंधकरणात् सर्वेषां देहजीवयोः सर्वदोषनिवृत्तिरुत्पत्तावत् श्रीवल्लभे प्रति
 साक्षात् श्रीभगवता प्रोक्ते पुनरेकदा कश्चिद्वैभवः श्रीकृष्णदर्शनाकांक्षी हाकसत्पुत्रैर्बुधवत्

३२

श्राम बृहद्वेत्तदा भगवता श्रीवल्लभे प्रत्यक्षे कृष्णीत्सीति तथैव श्रीवल्लभः प्रोक्तवान् ततस्तस्य श्रीगो
 कुलपतेः प्रागये श्रभवत् तिरोधनानंतरं श्रीवल्लभमेव प्रपन्नो जातः कश्चिद्गंगातीरि श्रीवल्लभा
 शिष्या भगवत्सेवो कुर्वाणः तिष्ठति एकदा भगवांस्तमाहा अतस्तृतीये द्दित्वा व्यापि वैकुण्ठेनेष्या
 मीति इति श्रुत्वा तस्य महत्सखमजनिसेवारसिकत्वात् ततथैव जाते पुनरेकदा गोकुलात् प्र
 यागादिस्य लेखीसरेच्छया वसतिं कुर्वाणः सामिहोत्रः श्रीपुरुषोत्तमाय तने प्रस्थितः काला
 क्रमेण श्रीपुरुषोत्तमाय तने प्रापः तत्रैको महाविस्मयः कृष्णचैतन्यनामा तस्य श्रीपुरुषोत्तमस्या
 ज्ञानात्तामदृपमेव वल्लभनामा ज्ञायातः तेमदये महुर्ध्या र्चय इति श्रीजगन्नाथवाक्यात्तथैवा
 साकृतवान् तदा श्रीपुरुषोत्तमदेवे श्रीवल्लभे शिष्यात्प्रतिकृष्णचैतन्यरुक्ते भवद्भिः श्रीवल्ल

३३

भेगुरुबुद्धिर्नकार्या नपंडितबुद्धिर्नवैसवबुद्धिः श्रयंतसात्तादेवकीपुत्रएव तत्रपुरुषोत्तमायतनेव
 हून्याश्रयीणिजातानि पुनस्ततोमयुगमेडलेप्रत्यानिगमिषाननि एकदागंगातीरेवसतः श्रीवा
 लुभस्यजेष्टसुतगोपीनाथजन्मनिजातेभगवन्सेवांकुर्वाणस्यष्टहेरिगमाणस्यशिषोः स्यर्षीः स
 मजति सेवायोचेतोव्यग्रमभूत् तदास्वभार्योप्रत्युक्तः कस्माच्छिषुर्नरदपते यत्माह शिषुः सुप्रो
 स्ति तच्चरितमपिभगवदीयंमत्वात्स्मीमासीत् श्रीवल्लभस्ययः काष्मीरदेशीयोमाधवभट्ट
 नामाभगवन्सेवार्थं तदाज्ञयास्थितः अनुदिनेवशामस्केधनवरलपाटंकरोतिस्म एकस्मिन्दिने
 यत्रस्थियतेतत्रग्रामाधिःपतेः सप्तदशवार्षिकोपुत्रोमृतः तस्यमहानुःखिजातः तस्मिन्समा
 येपकेनोक्तंयत्रमाधवभट्टानोस्थितिस्तत्रमहाननर्थः कथं इदंश्रुत्वेवतेषोर्गृहेग्रागत्यरोदनेव

३३

कार पञ्चातेषांमनःसिद्धयागता ततः स्वप्रभुर्निकटेपकंपयंलिखित्वास्यापितंतत्पयं दयालो रस
 मर्थस्यस्युः एवैवदयालता विशोहरणदत्तस्यसातवैकस्यशोभते पञ्चात्प्रभुणाउक्तंजाविष्य
 ति तत्रतपर्वजातमेवपरेतमहोतोभविष्यतिदामलक्षणगतमितिभियारात्रौपलायितं यश्रीमा
 दाचार्याणांस्थितिस्तत्रागत्यमाधवभट्टेनश्रीवल्लभस्याग्रेकथितं ततश्चत्वाश्रीवल्लभेनमाधवभ
 ट्टश्रीमद्भोवर्द्धननाथदर्शनार्थंप्रेषितः एतस्मिन्त्रेतरेश्रीवल्लभः क्रमेणदेशानतिक्रम्यद्वारका
 मानगाम मध्येश्रीकृष्णपदोबुजमभिभजद्भिर्भूपालैःस्तत्रतत्रपूज्यमानोबहून् कृतार्थीकर्तृहार
 कोगत्वाश्रीभागवतव्याख्यानमारेभे तत्रद्वौसुख्योप्योतरो द्विवेदिनारायणः श्रुताश्रमना
 मादाक्षिणात्यः कश्चित्सेन्यासी ततः श्रीभागवतेसमाप्यभगवद्गीताव्याख्यानं कृत्वा द्वात्रिंशदुप

३२

निषद्यात्मानं कृत्वा श्रीनारायणाख्ये प्रच्युताश्रमे च श्रीवल्लभो भगवत्पदं प्रापितवान् तयोर्भूत्समये
 भगवत्तदर्शने बहूनामेव जाते ततः प्रस्थातमा रेभे पतस्मिन्नेतरे मायावादिमिसाह्वै विवादः समन
 नि तात्रिर्जित्यवस्रभटाऽख्ये रदस्ये कारयित्वा द्विवेदिगोविंदं भगवन्सेवायां स्थापयित्वा पुनः श्री
 पुरुषोत्तमं प्रतिप्रस्थिताः ततो गणाख्ये व्यासः श्रीवल्लभमेवानुपुरुषोत्तमं जगाम तत्र गत्वा प्र
 पत्रो भवत् ततो गर्जरदेषात् द्वौ ब्राह्मणौ श्रीवल्लभयदो बुजदर्शनाकांक्षया श्रीपुरुषोत्तमं जग्मा
 तः तत्र गत्वा तं प्राप्य कियत्काले स्थितौ तत्रैकदा श्रीजगन्नाथो हस्यारूढो विहारार्थं निर्गतः त
 त्रदृष्टुं कामौगतौ तत्र श्रीवल्लभं भगवन्स्वल्पमेव दृश्यतः पुनः श्रीवल्लभस्यानमागत्य श्रीवल्ल
 भं दृश्यतः तदृष्टं तदनेऽकथयतो एकदा श्रीपुरुषोत्तमयात्रायां काचित् श्रीलभोत्तरीया

३३

थि श्रोतागोत्रमशाक्ता जाता श्रीवल्लभनत्वापि श्रीचमग्रे गते सेवकैस्तस्मिन्निवेदिते पिसारात्रौ ए
 काकिना श्रीपुरुषोत्तममल्पवयसंब्राह्मणपुत्रमेव दृष्ट्वा आहासौ अहं श्रीवल्लभे नत्वानेतो
 प्रोषितोस्मि शीघ्रं व्रजेति सातेन साह्वै भगवत्स्थानं प्राप्ता पतस्मिन्नेतरे वदर्याश्रमे वृद्धवैस
 वनामा कश्चिद्वसति तेन साह्वै श्रीवल्लभस्य रूपया भगवत् प्राकथमभूत्तेन श्रीवल्लभस्य
 लोकिकमहात्म्यं दृष्ट्वा भगवन्तं प्रतिपृष्टुं संप्रतिचोरे कलौ श्रीवल्लभमहात्म्यं प्रलौकिकमेव द
 श्यते किंतु तच्छ्रुत्वा तं भगवता श्रीनारायणेनायं साक्षात् पूर्णपुरुषोत्तममुखाऽग्निरूपस्ते
 ननात्र चित्रं किंचित् एतन्माहात्म्यं श्रीवल्लभस्यै प्रतिषिद्धो भविष्यतीत्युक्त्वा भगवानेतर्हि
 तः एकदा प्रयागेऽलकपुरवसतिं प्राप्य श्रीवल्लभो मर्त्यलोकं जिहासुरभवत् तदा ज्येष्ठपुत्रमु

द्विषोक्तं तमचिरेण श्रीपुरुषोत्तमायतने श्रीवलदेवसायुज्यमेषसिवलदेवस्वरूपत्वात् अयेविदुलेष्यो
 वंशकरो भविष्यति श्रीकृष्णस्वरूपत्वात् इत् तस्मात् श्रीभागवतार्थो अस्मिन्नेवमया स्यापितः एतस्मि
 त्रेतरेमाथवभटाः श्रीवल्लभानुग्रहात् भगवतमव्ययः प्रभुदासश्च महालौकिरीत्या यदा श्रीभाग
 वतस्पर्शिकांस्कंधत्तरतयस्य कृता तदा श्रीवालकृष्णेनोत्संगे उपविशोक्तं मदीये चरिते व्याकुरु
 तदादशमस्कंधव्याख्यानमेव कृतं द्वितीयस्कंधेभूमेः सुरेतरवरूपविमर्दिताया इत्यस्य व्याख्या
 नं श्रीवल्लभं प्रति श्रीकृष्णेनैवोक्तं निवेद्ये ग्रहं सर्वात्मनान्याज्यमित्यादि श्लोकद्वयं साक्षात् श्रीन
 वनीतप्रियेणोक्तं पूर्वमेकदा योथायां श्रीवल्लभकृत् श्रीभागवतव्याख्याने विप्ररूपेण हनुमताः
 कृतं एकदा वदर्याश्च मे चामवाङ्मृतवामकपोल इत्यादि नरनाराः यणेन श्रीवल्लभमुखात् ३५

ते एतस्मिन्नेतरे श्रीवल्लभेनालर्कपुरस्थेन स्वपत्नीप्रत्युक्तं महासाक्षात् देहि अतो हं प्रवृत्तिष्ये साक्षात्
 नादात् तदालर्कपुरे उपदवोकस्माज्जातः तदापत्नी अग्निहोत्रशालास्ये श्रीवल्लभं प्रत्याह स्वा
 मित्रिगोम्यतो गृहात् निरायाति एवमुक्तेतामेवात्तामन्यमानः श्रीवल्लभो निर्गत्य गंगातीरे
 उपविष्टः तत्र त्रिदंडविधिना यथा संन्यासनिर्णये उक्तः तथा यतिर्भूत्वा तेः काण्यगतः तत्रैव
 विंशतिमेदिवसे स्वरूपमायुः ततः कियता कालेनेत्रज्येष्ठपुत्रो गोपीनाथः पुरुषोत्तममा
 सायस्वरूपमायुः तस्य पुत्रः पुरुषोत्तमायुश्च श्रीविलेम्बरः सर्वदा जयति तस्य त्रा श्रीगिरिध
 रादयः पौत्रादयश्च सर्वदा जयति इति श्रीसंप्रदायप्रदीपे श्रीवल्लभचरिते चतुर्थे प्रकरणे स
 माप्ते अथोपनिषदांतत्वेयद्भस्तेति परं विदुः तदेव देवकीपुत्रः साकाख्यापि निर्गुणः १ पता

३६

वान्सर्ववेदार्थः तदन्वेष्यमोहनं इति निर्णीयते यात्र नत्वा श्रीवल्लभं हरिं २ यतो ब्रह्मपर्यवसितो वे
 दांताः अतो ब्रह्मप्राप्तिरेव पुरुषार्थः तदरूपत्वे क्वकस्य प्राप्तिः अतो ये सर्वथर्मात्रिषे ध्या रूपा
 मेवोपदिशन्ति तेऽकृत्यर्थीत भ्रष्टाः अतः कियन्संख्याः यथोक्तं बृहदारण्यके सयथोर्द्धम
 ध्याने रभ्याहितस्यष्टयगूमात्रिः संख्यायतने इति ३ स्पमहतो भूतस्य निःस्पसितं च यद्वे
 दो यजुर्वेदः सामवेदो यवी गिरस इति हासः पुराणो विद्या उपनिषदः श्लोकाः सूत्राण्यनुया
 व्यानान्यस्यैवैतानि तानि सर्वाणि निःस्पसितानि अत्र यदुक्तं तत्सर्वं वेद एव अतो ज्ञायते प्राप्ति
 स्मृतीतिहासपुराणैः सर्वैः अतिपठितः क्रमः श्रोतव्यो मेतव्यो निदिध्यासितव्यो इष्टव्य इति द
 र्शनं पर्यंतमेष्टं कतराण न भवति यथा शौचतीर्थी महात्स्यै कादृश्यादिब्रतविधानफलनिस्त

३६

पणदिश्योतिः शास्त्रादिकार्यो केवलं जगत्तुः सामार्थ्यात्वेन भवति किंतु वेदो गपुराणस्मृती
 तिहासैः समग्रथर्मनिर्वाहः कर्मकोडेपवेनिवृत्तिकोडे जगादिभिः सेतिहासपुराणैः सर्वैरे
 वदर्शनपर्यंतं ब्रह्मनिर्णयः नाग्यथा यथापकतगोमीकारे अचस्पजनस्पर्शवत् एकदेशी
 याऽवगतिः नतसमग्रं यद्यरूपनामकर्मब्रह्मतर्हि श्रोतव्य इत्यादयः किं विषयाः परं अति
 रुभयथानिरूपयति तत्र वेदार्थः संदिग्यो भूत् अथ वेदार्थनिर्णये किं प्रमाणं कृष्णद्वैपाय
 न एव सयथनामासौ कथं श्रोतव्यः पद्यरूपः मनननिदिध्यासनदर्शनादिक कृष्णद्वैपा
 यनप्रमाणे यथास्कंदपुराणे सूतवचनं देवाश्च जषयश्चैव वेदार्थमूढतो गताः पुरा ब्रह्मा
 णमेवाये जग्मुः सर्वविवन्सुवः १ गत्वास्तत्वाचनत्वाचतत कुतः पितामहं उर्यथार्थी वेद एषिः

ORIENTAL INSTITUTE
 11th Road, Opp. Rajawade, Town
 BARODA - 390 004

३७

ऋमार्थेनैकवाक्यता २ कथं तदर्थं भगवन्वचयं जानीमहे जसा तत्प्रकृत्वा भगवान्ब्रह्मा तद्वाच्यं
रुषोतमं ३ ब्रह्मोवाच यो वेदरूपो वेदार्थो वेदकर्ता च वेदवित् वेदार्थं मूढबुद्धीनां सर्वदार्थं
ब्रवीत नः ४ सत्त्वं सत्त्वं पुनः सद्येन देवः केशवात्परः नास्ति वेदात्परं शास्त्रे एतत्सत्त्वं सत्त्वं
तद्यत् ५ इति स्तुतो हृदा काशे प्रादुर्गामी त्वयं हरिः प्रकृत्वा वाचं च भगवान्यः स्वयं पुरुषो
तमः ६ संभविष्णामि कलया सत्त्वं वत्यां पगशागतं वेदाः र्थं चैव वक्ष्यामि सर्वेषां हितकाम्य
या ७ ब्रह्मसूत्रं करिष्णामि सर्वप्रत्यर्थसिद्धये दर्शयिष्णामि वेदार्थं भारत्यपदेशतः ८ वे
दशास्त्रास्त्रिंशत्सु वेदार्थो भारत्येकलौ दृश्यते नात्र संदेहः कर्तव्यः केनचित्कचित् ९ भा
रते भगवद्गीता प्रत्यर्थं संशयापहा प्रकृतिकल्पतरोः साक्षात्फले भागवतं ततः १० गीता

३७

र्थाद्विस्तरेणाद्देवतामिच विशेषतः तेन रूपेण वेदार्थं यद्वक्ष्यामि तथैव तत् ११ ते यो न मन्यन्ते मू
ढः संपाषेडी नराथमः भविष्यति कलौ सृष्टिगमेरी ब्राह्मणे च पि १२ ते हि वक्ष्यन्ति वेदार्थं
अस्यथादियथेच्छया कृष्णहैपायनात्प्रादे संभविष्णामि सर्वथा १३ इत्युक्त्वा जः स भगवोस्त
त्रैवोत्तरथीयत ततः पगशागतातः सत्त्वं वत्यां महायशाः १४ यदर्थं भवतीर्णो सोतत्रथे
वचकार ह अतः कृष्णहैपायनादि दर्शितो वेदार्थः सर्वोपनिषत्सु यास्य वल्क्यादिभि
र्यदुपदिष्टं ब्रह्मगार्गाद्विषुतदेवदेवकीपुत्रः कृष्ण एव स एव साकारो व्यापी लिर्युगाश्च
यथोक्तं हृदाराण्यके प्राणस्य प्राणमुत चक्षुषचक्षुरुत श्रोत्रस्य श्रोत्रं मनसो मनो ये विदु र्
ति विस्मयतश्चक्षुरुत विस्मयतो मुखो विस्मयतो बाहुरुत विस्मयतस्यात् सेवाद्भ्यां धमति यैव तत्रै

३८

र्थाव्याभूमीजनयदेवएकः श्रीभगवद्गीतासुचसर्वतः पाणिपादोतेसर्वतोदिशिरोमुखे सर्वतःश्रुति
 मलोकेसर्वमावृत्त्यतिष्ठतिइत्यत्रलौकिकयुक्त्यानिर्णेतमशक्यत्वात् अतोवेदवाक्यार्थतएवमे
 तव्यं अतएवसर्ववेदार्थदर्शनावादादरायणेनश्रोतव्यादिनिरूप्यदृष्टव्यसमयोगीतावत्कृत्वेना
 कृष्णाऽख्यमेवब्रह्मदर्शिते श्रीमहाभाष्ये सर्वप्राकृतधर्मविलक्षणं आनन्दमात्रकरपादसु
 खोदरादिजन्मनामकर्मगुणालीलासहितेसोपोशुद्धेकृष्णाख्यमेवब्रह्मश्रीभागवतेषुकेनापि
 गीते व्यासेनापिकथिते अतोज्ञायतेसर्ववेदतात्पर्यकृष्णाख्येब्रह्म एवंपराशरेणापिविसुपु
 राणे ब्रह्मपाद्यादिषुपिनराकृतिपरंब्रह्मेतिअतः सर्ववताराः कृष्णाख्यस्य अवतारीकृष्णए
 व येत्येवैसवसिंहोतवादिनोप्याचार्याः सर्ववताराः त्वयाइतिवदेतितेषामवतारोतरेसर्वात्म ३८

नासेव्यबुद्धिः तदंशात्वात् योपदेशः सतेभजेदितिवाक्यात् स्वोयास्यावतारेणत्वकथनेभक्तिमार्ग
 विरुद्धेअतस्तेषांतथैवव्याख्यानमुचितं स्वष्टोक्तर्षव्यापकत्वात् भगवःतोपिसर्वकरणसमर्थ
 त्वात्उचितमेव येयथासांप्रपद्यंतइतिवाक्यात् परेश्रुतीतिहासपुराणार्थवेदिनाश्रीवादादराय
 णेनकर्मज्ञानोपासनाकोशात्मकस्यवेदराशोस्तात्पर्यशुद्धसाकारब्रह्मणोनेतरूपत्वेपिमूलरूपे
 देवकीपुत्रएवेत्युक्तं यथाक्तेभगवता सर्वस्यचाहेहृदिसेनिविष्टोमतः स्मृतिज्ञानमपोहनंच वै
 दैश्वसर्वैरहमेववेद्योवेदोतकृद्देवविदेवचाहे १ रतियस्मात्तरमतितोहमदरादिपिचोतमः
 अतोस्मिन्वेदलोकेचप्रथितः पुरुषोत्तमः योमामेवमसंमूढोजानातिपुरुषोत्तमे ससर्ववि
 द्भजतिमासर्वभावेनभारत १ अहमेवेत्येवकारेणयथादृष्टः शुद्धः साकारोहमेवपुरुषोत्तमा

ORIENTAL LIBRARY
 The Asiatic Society, Calcutta
 B. 2. 0. 0. 6. - 384 1014

३५

तेन श्रीकृष्णे जाते सर्वविद्वति सर्वभावेन श्रीकृष्णमेव भजति अधिभूते तरो भाव इति क्षरः पुरुषः प्र
 कृतिः पुरुषश्चोभौ परमात्मा भवत्परा यदृपे समधिष्ठाय तदक्षरमुदीर्यते इत्यक्षरः पुरुषः तयो
 रपुत्रमः श्रीकृष्णपव असावेव फलावतारः यथोक्ते रतीयस्के धे मे त्रयेण पूर्वस्यादौ परादौ
 स्पृष्ट्वा ह्यो नाम महानभूत् कल्पे यत्रा भवद्ब्रह्मा शास्त्रं ब्रह्मेति यं विदुः तस्यैव चांते कल्याभूयं
 पाममभिचक्षते यद्वरेनाभिसरसश्रीत्राभिसरोरुहं अयं त्वकथितः कल्यादितीयास्या
 पि भारत वाः गह इति विख्यातो यत्रा सीलू करो हरिः अत्र केचिदिति व्याख्याने कुर्वेति पूर्व
 स्पृष्ट्वा ह्यो नाम महान् कल्या ब्राह्मणवर्षमानेन शनवर्षसंख्यः अभूत् यत्र ब्रह्मा
 भवत्तयं शास्त्रं ब्रह्मेति विदुः तस्यैव ब्राह्मणकल्पस्योते पश्चानाममहाकल्याभूत् यत्र हरेनाभि

३५

सरसः पमसासीत् तपुनः अयं वराहरति विख्यातो महाकल्यादितीयास्यापि अंते पाचकल्या
 स्पाप्यंते अभूत् अतएव परादौ वाराहकल्पस्यैव राश्रवतारग्रहणात् पूर्वब्राह्मणपात्रावभूतो
 प्रतिपुराणे महाकल्याः कल्पभेदाध्याये मत्स्यपुराणे पठिताः तत्र सारस्वतकल्पीयं श्री
 भागवतवृत्ताते यथोक्ते मत्स्यपुराणे सारस्वतस्य कल्पस्य मध्ये सुर्मनगमराः तदतोतो
 द्वेऽ लोके श्रीभागवतमुच्यते तत्र भगवान् पुरुषोत्तमः स्वयं एणीवतीर्णः कृष्णस्तुभ
 गवान् स्वयं अत्र भगवान् श्रीकृष्णः पुरुषोत्तमः जगद्देवैरुषं रूपे भगवान् महदादिभिः
 अत्र भगवान् पुरुषोत्तमः पौरुषं रूपेण ग्रह इति पुरुषावतारे गृहीतवान् अवतारमाला क
 थनां सूतोनां एते चोपाकलाः पुंसः कृष्णस्तुभगवान् स्वयं अत्र भगवानिति पदे आदौ ज

४- गृहेषु रूषेरूपे अत्रापि भगवानिति पदं श्रीकृष्णस्य पूर्णत्वप्रतिपादकं भगवान् नारायण इति यैर्व्याख्याते यस्याभिसिंशानस्येत्पस्मिन्पदे नारायणत्वे पौरुषेरूपे एव एतन्नानावतारानां निधानं वीजमव्ययं इति वाक्यात् सर्ववतारानां नारायणरूप एव पर्यवसिताः पुरुषो ह वै नारायणो कामपत इति श्रुतेः अत एव सर्ववतारैरेषां कलाविभूतिभिः सहितं नारायणत्वं पौरुषेरूपं भगवति पुरुषोत्तमेशीः कृष्णस्य देवकीपुत्रे अत एव पूर्णत्वं श्रीकृष्णस्य देवकीपुत्रे सर्ववतारेषु यावत्प्राज्ञानक्रियाशक्तयः प्रत्येकं संतिताः सर्वा एकस्मिन्नेव देवकीपुत्रे संति अतो देवकीपुत्रप्रोक्ता गीता वेद वेदार्थनिर्णयसंदेहे प्रमाणं अतः श्रीभागवते आदिप्रश्नादारभ्य सूतजानासि भइते भगवान् सात्वतां पतिः देवक्या वसुदेवस्य जातो यस्य चिकीर्ष

या प्रतिस्त्रं ये सर्वावतारचरितसति प्रनिरूपणे श्रीकृष्णस्य चरितसवित्तरनिरूपणे भगवतः कृष्णस्यैषा यनस्याभिप्रायः सर्ववतारान् कल्प्या भवतीति अतः श्रीकृष्णस्यैव पूर्णः मत्स्यादिभिः पुराणेषु कर्मज्ञानभक्तियोगाः सत्यव्रतादीन् प्रत्युक्ताः संति वेदार्थनिर्णयसंमतौ संन्यासिनामनुदिनपाठे श्रीभगवद्गीतैव अतो ज्ञायते सार्वोपनिषत्तुक्तं परं ब्रह्म श्रीकृष्णस्यैव यथासारस्वतकल्पे श्रीकृष्णस्यैव पूर्णं ब्रह्मादीन् कल्पान् ब्रह्मणो देवेदिनेव देति नस्मिन्पदे ब्रह्मणश्चैकवर्षमध्ये प्रतिदिने अनुकल्पे त्रीणि शातानि षष्ट्यधिकानि श्रीकृष्णस्यैव वतारा भवन्ति पूर्णत्वे सारस्वतकल्पीये महाकल्पवादिनां मतेपि सारस्वतकल्पस्याप्यभिचारः अन्यकल्पेषु श्रीकृष्णस्यैव वतारेषु शातं पुराणेषु तथैव प्रतिपादितत्वात् देवतात्वे मत्राधीनत्वा

४१

त मंत्राधीनाश्च देवता इति वाक्यात् अतो वैदिकैस्तीत्रिकैर्वेदतंत्रोक्तविधिना श्रीकृष्णायताररूपाणि
उपास्येते तान्येषावतारस्यैव अतो वेदतंत्रोक्तो मार्ग उपासना मार्ग एव मुक्ति भुक्ति भक्ति साधकश्च
भक्तियोगं सलभते एवं यः पूजयेत्सामिति भगवद्वाक्यात् पूर्णस्याराधने श्रीकृष्णोक्तः एव भ
क्तिमार्गः तद्यथा च त्रिणो विद्वानासुपतिषदो तत्वमस्यादिमहावाक्यानि चत्वारि इतीहा सप्र
णीनामेकं एवं पंच महावाक्यानिः तेषामर्थः सर्वैर्यथा प्रकृतिविचारितः एके ब्रह्मनी
वयोरेक्यवदंति तत्र त्वेपदाभ्यां उपदेश समयेपि भेद एव ज्ञायते आत्मत्वेन ब्रह्मणि ज्ञाते स
र्वतोयिक प्रेमास्पदमात्मैव तत्र ब्रह्मत्वमसि तस्यत्वमसीति केचित् आत्मैव श्रीकृष्णः सा
त्वमसि तदीयोसि वा अतोयः प्रेमास्पदं स भजनीयः अनया गीत्या महावाक्यार्थं सद्गुरुमु

४१

त्वात् ज्ञात्वा शिष्यस्नेहं शाधिमां त्वं प्रपन्नमिति वत् स्याम संहरते दास्यदति वत् सकृद्देव प्रपन्ना
यत वास्मीति च याचते अभयं सर्वथा दास्ये इति जन्मत्रने ममेत्यवगंतव्यं सद्गुरुवाक्यादात्म
समर्पणं कृत्वा सेवा कथाभ्यामेव भजने कार्ये इति भक्तिमार्गः यथोक्तं भगवद्गीतासु भग
वत्तर्जुने प्रति अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते इति भत्वा भजंते मोक्षधाभावसमन्वि
ताः भक्तिलक्षणो सात्वततंत्रे माहात्म्यज्ञानपूर्वस्तु सृष्टः सर्वतोयिकः स्नेहो भक्ति
रिति प्रोक्तं ज्ञानासुक्तिर्न चान्यथा अहं सर्वस्य प्रभवदति सर्वतोयिकः सृष्टतरोपुक्तः
भजनप्रकारमाह मच्चिता मद्गतप्राणा बोधयंतः परस्य रे कथयेत्सुमां नित्यं तच्छ
ति चरमेति च १ मच्चिता इति पंचज्ञानेन्द्रियव्यापारो भगवत्सुक्तः मरुद्गतप्राणा इति क

४२

मेदियव्यापारो भगवत्सेव उक्तः मङ्गलत्वेन निर्दिष्टत्वं मलांशात्प्रागेन प्राणस्य हि क्रियाशक्तिरिति व्याख्या
त बोधयेतः परस्परमिति समानशीलैरेव संगोप्युक्तः कथयेत्तश्च मानित्यमिति श्रीभागवतादि
वर्णकीर्तनमप्युक्ते एवं सेवा कथालक्षणाभक्तिः सिद्धासैव फलरूपा ज्ञातेति त्वच्छंतिचरमतिचेत्य
नेन निरूपिते ब्रह्मभावादनंतरमीदृशीभक्तिं भक्तेभ्यो भगवानेव ददाति नतसाधनैः यथोक्तं
ब्रह्मभूतप्रसङ्गात्मानशोचति न कादाति समः सर्वेषु भूतेषु मङ्गलं लभते परं अतः प्राप्तव
ज्ञाने दोषेषु को सात् भागवते मधीत्य श्रीकृष्णस्यानेत गुणगणोकार्णव श्रीभागवतकीर्तवा दो
प्रवृत्तः अतो ज्ञायते श्रीकृष्णाख्यमेव सर्ववेदवात्यर्थपरं ब्रह्मये यस्मिन् कल्पे मन्वेतरयुगे मा
त्स्यादिभगवद्गुणाराधयंति तेषु तेषु भगवद्गुणेषु सायुज्यादिभावे प्राप्ताः तेषां तत देवफ

४२

ले येषां श्रीकृष्ण एव सर्वशास्त्रतात्पर्ये तेषां सारस्वतकल्पीयपूर्णकृष्णवतारे भजनानंदानुभवः
फले अनेकमहाकल्पपर्यंतं कृतसाधनानो सर्वावतारभजनस्यापि यथाश्रीशुकस्य यथाश्रुति
रूपगोपिकानो यथाग्निकुमाराणो श्रुतिरूपगोपिकानो बृहद्दामनपुराणे कथास्ति अग्निकु
माराः श्रीरघुनाथवरदानतोगोपिकात्वं प्राप्ता इति कूर्मपुराणे कथा ब्रह्मजीवनसंभूतिः श्रु
तिभ्यो ब्रह्मसंगता इत्यार्यवर्णीश्रुतिः बृहस्पतिदमाहादो ब्रह्मणे पुरुषोत्तमः स नारदाय
प्रोवाच कृष्णद्वैपायनाय सः स आह शुकदेवाय ततो मार्गस्तिरो भवत् ततो गिरूपी भगवा
न श्रीवल्लभ इति श्रुतः प्राडुर्बभूव तस्मै स प्राह कृष्णच्छया चितं श्रीवल्लभसतः श्रीमान् श्री
विवुल इति प्रभुः तेन श्रीवल्लभात्प्राप्तं रहस्यं गथिकापतेः श्रीविदुलसताः सर्वव्यातागि

ORIENTAL INSTITUTE
Tilak Road, Opp. F. J. Tilak Tower
BARODA - 390 008

४३

विद्यगदयः कुर्वन्तो भगवद्भक्तिं प्रायुष्मन्तो भवन्ति ह श्रीवल्लभप्रोक्तं सर्वतोधिके वस्तुपंचकं भगव
तास्यापिते गुरुसेवा भागवतार्थः भगवन्स्वरूपनिर्णयो भगवन्सेवानैरपेक्ष्यमिति यदत्रोक्तं ग
दाख्येन लिखित्वा पुस्तकं पुनः संप्रदायप्रदीयेत तत्सत्यमस्तु हरीछया प्रपंचासत्त्वे ये युवेति
कुथियो व्यापकत्वे च जीवेन वेदार्थो यथा भवति च कलौ कृष्णमार्गावसारी न निष्णातश्री
स्वहृदि च परसाकृति ब्रह्मसुहृन्तेभ्यः श्रुष्टानच विदिषानो विवदा ममास्ति श्रुदा
रण्यसंभूतो द्विवेदी च गदाभिधः संप्रदायप्रदायाख्ये ग्रंथे ते विचकार सः श्रीवल्लभोक्तमा
र्गा कृष्णसेवापराः सदा भवन्तु सुखिनः सर्वे श्रीकृष्णस्य प्रसादतः तेषु नित्ये प्रसन्नोस्तु श्री
मद्वल्लभनेदनः मदन्वयस्वीकरणे सदा भवतु च लभः श्रीमन्नपविक्रमार्कसमायातवो ४३

१६१०

४४

उशाएताधिकदशमसंचन्तरे श्रीमन्नुदावने द्विवेदिगदाख्येन ग्रंथो यमकारिष्येत् इति श्रीसं
प्रदायप्रदीपे श्रीकृष्णख्ये ब्रह्मनिर्णये पंचमप्रकरणे स
माप्तं संश्लोम ॥ शुभं मस्तु सर्व
जगताम् ॥ भद्रं ॥
श्रीगमाय नमः ॥

४४

४४

- १. संप्रदायप्रदीपपत्र ५४
- २. हस्तनिर्देशकामपत्र ५
- ३. महाहराष्ट्रपत्र २५५ स्वशापत्र २४
- ४. आचारधर्मपत्र २० स १११ नमस्तेषु
- ५. दशसो कीर्तिकाविकाकि (पत्र ३६
- ६. आतहवर्षी रमानुजरीपत्र २५
- ७. माधुपर्कदिक्विकी पत्र २४
- ८. सतीशिवसालनाश पत्र २५
- ९. पत्तिसमाकावोतसो कचत्र १५१

[Faint bleed-through text from the reverse side of the page, including words like 'सतीशिवसालनाश' and 'पत्तिसमाकावोतसो']

ज्ञेवर्द्धनो गिरिः तावत्कार्गो मदीयो ये संततिश्च भविष्यति इत्युक्त्वा तर्हितः ततस्तस्मात्प्रस्थिते पुनः
 प्रयाग आगत्य बिल्वमंगलेन श्रीवल्लभमपश्यत् साष्टांगनमस्कारं कृत्वा बिल्वमंगलेन श्रीव
 ल्लभं प्रत्युक्ते संप्रतिकलौ सर्वशास्त्रार्थो मायावादिमिर्विपरीततया प्रतियादितोस्ति तदर्श
 ने ब्रह्मवादविरोधात्तमनसि खेदे जाते मया श्रीकृष्णं प्रति विज्ञापितं तदा स्वप्रेमोत्पत्तये प्रमु
 खान्यवतारः श्रीवल्लभाचार्याणामाविर्भावो जातोस्ति तदर्शने कृत्वा तन्मुखात्तदीयसि
 हांतं श्रुत्वा पश्चात्कृतार्थो भविष्यति तद्दृष्ट्वा तं श्रुत्वा श्रावितं पश्चात् कृतार्थो जातः तदनु
 हरिद्वारमागत्य कुरुक्षेत्रे श्रीवल्लभः समागतः तत्र स्थाने स्थरे नाम नगरं तत्र यमाऽनेदना
 मायात्रिकवैभवः तद्गृहे गत्वा पविष्टः तेनाथ्ययनादिकमपि पृष्टं तत्र श्रीभागवतश्लोकैक

स्य व्याख्यानं श्रुत्वा पुनः तस्मात्प्रशुऽषासमजनि आह. च कियत्कालमत्र स्यात्तद्ये श्राद्धे हं भवत्
 मुखात्भागवते यदीश्वरेच्छा एतस्मिन्नेतरे आगमोक्तविधिना गमाने दो विसोः पूजां कर्तुं मारेभे त
 त्रैकाशालिग्रामशिलाचतुर्भुजाभगवन्मूर्तिश्च शालिग्रामशिलायां तस्य महती प्रज्ञा भगा
 वन्मूर्तिताटशी नट्टा तदा श्रीवल्लभैरुक्ते भोसावयवो भगवन्मूर्तिमर्चय अत्र वीदमानो
 दः शालिग्रामशिलास्वाये भुवी ब्रजकीटविनिर्मिता प्रतिमे ये कृत्रिमा अतः शालिग्रामे वि
 शेषः श्रीवल्लभस्तमाह प्रतिमो सादा दुष्टार्चय तेनोक्ते यथोक्तं स्कोटे नतथारमते लक्ष्म्या
 नतथारमते हरिः शालिग्रामशिलाचक्रे सयथारमते सदा श्रीवल्लभेनोक्ते अतः शालिग्राम
 शिलामंदिरमेव तथा च पाद्ये अर्च्ये विसो शिलाधी गुरुषु नरमतिर्वै सवे जातिबुद्धिर्विसोर्वा

ॐ.

ॐ श्रीमद्गोपीजनवल्लभाय नमः यो नुग्रहार्थं शक्तिगोपिकानां गिरीश्वरताजनिगसमध्ये
बभूवभूयः सकलौकिलेशः स्वाम्यंतविस्वादिपदैकनामा १ स एव भूयो जनिवल्ल
भायः स्वकीयमाहात्म्यमवादिनेन नत्वा त्रिरूपंतमहं करोमि तसंप्रदायक्रममु
क्तपूर्वं २ श्रीवल्लभः स्यात्तज विवृलेषो प्रशासति प्राणिहितैकदेतो मार्गतदीयं
किलतस्य शिष्यो गदाभिधो वक्रिययामतीदं ३ तत्रादौ पलादिकालः मानः वर्हा
पीडंमौलौ विभ्रदंशीनादानातत्वत्रीनाकल्पः श्रीसंपन्नो गोपस्त्रीभिः संवीतः नेत्रा
नंदं कुर्वन् कृत्स्नं चेदस्मान् वीक्षेयाः सर्वकामाः संपद्येरन्नस्माकं हृद्यासीनाः गुर्व

राम
२

तत्र षष्ठापके पलमुच्यते पल षष्ठौ काचरी भवति चरी षष्ठां होरात्रं मनुष्याणां विंशतिरहोरात्रं
मासः मासैर्द्वादशाभिर्वर्षं वर्षाणां सप्त ८१७ २८००० दशालक्षैरष्टाविंशति सहस्राधिकैः कृ
ते भवति १ हादशाल १२५६००० तैः षस्रवति सहस्राधिकैः त्रैता अष्टलक्षैश्चतस्रि ८६
५००० सहस्राधिकैर्द्वापरं १ ४६२००० चतुर्लक्षैर्द्वाविंशसहस्राधिकैः कलिर्भवति १५
वंचतयुगे एकसप्ततिचतयुगे मन्वंतरमाहुः चतुर्दशमन्वंतरैर्ब्रह्मणो दिने तावत्पेवरात्रिः
पतादगदोरात्रं विंशतिर्ब्रह्मणो मासः मासैर्द्वादशाभिर्वर्षं एवं विधवर्षशते परमायुर्ब्रह्मणः
यथोक्तं न्यातिः शास्त्रे शतायुः शतानेदप्येवंप्रदिष्टसदायुमहाकल्पइत्युक्तमायैः अतोनादि
सानेषकालस्ततो हं नचेदस्य त्रयशोद्वाये गतास्तान् ब्रह्मणो वर्षशतेन मनुष्याणां द्विपरा

द्व्यवर्षाणि भवेति परार्द्धसंख्यागणकशास्त्रे एकदशशतमस्मान् सदस्यमपुनंततः परेलक्षं प्रयुतेको
 टिमथार्बुदमग्रेखर्वेनिखर्वेचतस्मात् महासरोनेशोकंसरितांपतिततस्त्वेत्ये मध्यपरार्द्धमाद्र्ययो
 तरेदशगुणतज्ञाः तत्रचतर्विधः प्रलयः यथोक्तेद्वादशास्केधेष्ठीभागवते नित्यो नैमित्तिकश्चैवत
 या प्राकृतिको लयः आत्यंतिकश्च कथितः कल्पस्य गतिरीदृशी १ नित्यप्रलयलक्षणं नित्यदास
 र्वभूतानां ब्रह्मादीनां परंतपउत्पत्तिप्रलयावेके सूक्ष्मज्ञाने प्रचलते नैमित्तिकलक्षणं चतुर्युगस
 हसंतब्रह्माणो दिनमुच्यते सकल्योयत्र मनवश्चतर्हः प्राविशांपते २ तदेते प्रलयस्तावान् ब्राह्मीरा
 विरुदाहता त्रयो लोका इमे यत्र कल्पेते प्रलयाय हि ३ एष नैमित्तिकः प्रोक्तः प्रलयो यत्र विश्वसू
 शोते न तासो विश्वमात्मसात्कृत्य आत्मभूः ३ अथ प्राकृतिकः द्विपरार्द्धत्वतिकाते ब्रह्माणः परमे

द्विनः तदा प्रकृतयः सप्तकल्पेते प्रलयाय वै ६ एष प्राकृतिको राजन प्रलयो यत्र लीयते ओडको
 शस्त्रसंचातो विध्यतद्रूपसाधितः ५ अथात्यंतिकलक्षणं पदैवमेतेन विवेकहेतिना मायामपाहे
 करणात्मबंधने छित्वाच्यतात्मानुभवो वति हते तमाद्र गत्यंतिकमंगसंज्ञवं ६ ब्रह्माणश्चैकवर्ष
 मध्ये त्रीणि शतानि षष्ठीधिकानि भवेति प्रलयाः नैमित्तिकदैवदिनमानः प्रतिरात्रं सप्तमपाता
 लादारभ्य महर्लोकं यावत् ब्रह्माणः प्रतिदिने पुनः पुनः सरासरनरादीनां सृष्टिर्भवति यथोक्तं
 तथा वर्तमानस्य कस्यायुषोर्हं गते सार्द्धवर्षाष्टके केचिद्बुः ब्रह्माणः स्वकीयमानेन अथपंचाश
 दवर्षाणि अर्द्धवर्षे चापुरतिक्रान्ते अर्द्धवर्षस्यातिमदिवसस्य स्येत वा राहकल्प इति सेला ब्रह्माणः प्र
 थमवर्षे नन्दरिनादारभ्य आस्य पायादयो बहवः कल्यायतीताः ततः केन संख्यां कर्तुं शक्यते

ORIENTAL INSTITUTE
 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

ORIENTAL INSTITUTE
 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.